

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

RECEPCE OHLASŮ FRANTIŠKA LADISLAVA
ČELAKOVSKÉHO OD JEJICH PRVNÍHO VYDÁNÍ DO
KONCE 19. STOLETÍ

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc.

Autorka práce: Bc. Veronika Čapková

Studijní obor: Bohemistika navazující

Ročník: II.

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 27. 7. 2011

.....

Veronika Čapková

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce, prof, PhDr. Daliboru Turečkovi, CSc., za cenné rady a inspirativní podněty při zpracovávání práce.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá recepcí Ohlasu písní ruských a Ohlasu písní českých v 19. Století. Materiály jsou čerpány z dobových časopisů, novin, životopisů, slovníků a korespondence. Posudky zkoumá v souvislosti s myšlením 19. století – národním obrozením a dobovými směry (klasicismus, romantismus a realizmus). V poslední kapitole jsou kritiky roztříděné podle specifických názorů.

ANNOTATION

The final work monitors reception of *Ohlasy písní ruských* and *Ohlasy písní českých* in the 19th century. The materials are drawn from contemporary magazines, newspapers, biographies, dictionaries and correspondence. Critics examined in the context of thinking 19th century - National Revival and historical trends(classicism, romanticism and realism). In the last chapter are critics separate according to specific opinions.

Obsah

Obsah.....	6
Úvod.....	7
1. Souhrn všech vydaných recenzí 19. Století.....	9
2. Recepce Ohlasů od jejich prvního vydání do 70. let 19. století.....	13
3. Recepce Ohlasů 70. let 19. století.....	28
4. Recepce Ohlasů 80. let a začátku 90. Let 19. století.....	31
5. K stému výročí Františka Ladislava Čelakovského.....	44
6. Shrnutí všech uvedených recenzí.....	64
6.1. Polemika mezi Palackým a Langerem.....	64
6.2. Kritické posudky postavené na vlasteneckém cítění.....	66
6.3. Kritické posudky snažící se přiřadit tvorbu Čelakovského k směrům 19. století.....	73
6.4. Moderní kritické umění v podání J. Vrchlického, J. S. Máchala, J. Vlčka a F. X. Šaldy.....	77
Závěr.....	87
Seznam literatury.....	93

Úvod

19. století bylo velmi specifické období. Nebylo zvláštní pouze velkým počtem literárních směrů, které se zde vystřídaly (klasicismus, romantismus a realizmus), ale i důraznými zásahy politiky do umění. Český stát byl v područí rakouské monarchie a chtěl se od ní opoutat. Tato tendence zasahovala i do literatury, z které musely vyzařovat národní ideje i znaky vysoce stylizovaného klasicistního umění.

Program národní literární tvorby se nesl v duchu Jungmannovy snahy o vysokou poezii. Ta měla být dána především jazykovými prostředky. Objevovala se zde velká potřeba najít normativní základ. Roku 1818 vyšla Šafaříkovi a Palackému kniha s názvem *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie*, kde byla za normu určena časomíra. Spisovatelé se rozdělili na dva tábory – jedni časomíru hájili (považovali ji za vyšší formu poezie), druhí chtěli zpátky přízvučný verš. Verš, který byl podle nich národnější. Čelakovský prosazoval časomíru, za což byl mnohdy kritizovaný.

Vedle vysoké stylizovanosti, monumentálních témat a zobrazení se objevoval příklon k zájmu o lidový život, o nižší vrstvy obyvatelstva. Tato tendence se ale nevyskytovala ojediněle jen u českého národa. Několik desetiletí předtím vyšla kniha od Johanna Gottfrieda Herdera *Hlasy národů v písních (Stimmen der Volker in Liedern, 1779)*, v roce 1806 pak kniha od Achima von Arnima a Clemense Brentana *Chlapcův kouzelný roh*. U nás se před Čelakovským lidové tvořivosti věnoval Václav Hanka (*Hankovy písně, 1819*) nebo Ján Kollár, Pavel Josef Šafařík a Jan Blahoslav Benedikt (*Písně světského lidu slovanského v Uhřích*).

Mezi první sběratelské knihy Františka Ladislava Čelakovského patří *Slovanské národní písně* (tři svazky v letech 1822, 1825, 1827). Z korespondence s přítelem Kamarýtem vyplývalo, že už tehdy Čelakovský do textů zasahoval a obohacoval je o básně

uměleckého původu, už tehdy se pokoušel o napodobování a parafráze. To vše z důvodu vysokého estetického cítění, které Čelakovský vlastnil – skutečné písňové texty byly často nevkusné a nemravné. Estetická hodnota byla pro něj důležitější než historická.

Dalším důležitým měřítkem byla národnost v Herderovském pojetí. Filozof Herder byl v době národního obrození velmi oblíbený pro své pozitivní cítění se Slovany – odvozoval je od pojmů sláva a slovo. Prokazoval jejich charaktery pomocí dějin – věrnost, odvahu a statečnost. Slovanskou řeč považoval za nejstarobylejší a nejvzdělanější. Není proto divu, že pro tyto názory byl Herder se svými filozofickými knížkami velmi oblíbený nejen u Čelakovského, ale inspiroval se jím i Dobrovský, Jungmann, Hanka, Palacký a Šafařík.

Diplomová práce je zaměřena na recepční vlnu *Ohlasů* v 19. století. Je sledována na základě faktorů, které jsem uvedla. Ty se zaměřením kritik neodmyslitelně souvisí a je proto nutné na ně pohlížet. Recepce *Ohlasů* bude sledována především zkoumáním posudků v časopisech, novinách, životopisech, slovnících a v korespondenci mezi Čelakovským a Kamarytem. Mimochodem se bude zabývat i jednotlivými vydáními *Ohlasů*. Patříčná pozornost bude věnována i předmluvám k vydáním.

Práce si dává za úkol postihnout obsah všech vydaných recenzí *Ohlasů* v 19. století, na jejichž základě chce ukázat vývojové rysy kritického umění. Budu se snažit prostřednictvím diplomové práce dokázat, že tehdejší i dnešní zařazení Čelakovského pod pojem náš klasik není až tak jednoznačné. Zaměření *Ohlasů* není jen ideové.

1. Souhrn všech vydaných recenzí 19. Století

Od doby vydání *Ohlasů písní ruských* (1829) a *Ohlasů písní českých* (1839) vyšlo do konce 19. století celkem 29 samostatných posudků a recenzí na tato dvě díla. Převážná část (24) byla otištěna v časopisech a v novinách, 3 v životopisech Františka Ladislava Čelakovského a v almanaších. Další recenze vznikla z Riegrova pera a byla otištěna v jeho *Slovníku naučném*. Poslední recenze obsahuje Kamarýtova korespondence Čelakovskému. Následujících pět grafů ukazuje, v jaké frekvenci recenze vycházely a kolik, pokud se nějaké objevily, jich bylo v jednotlivých letech.

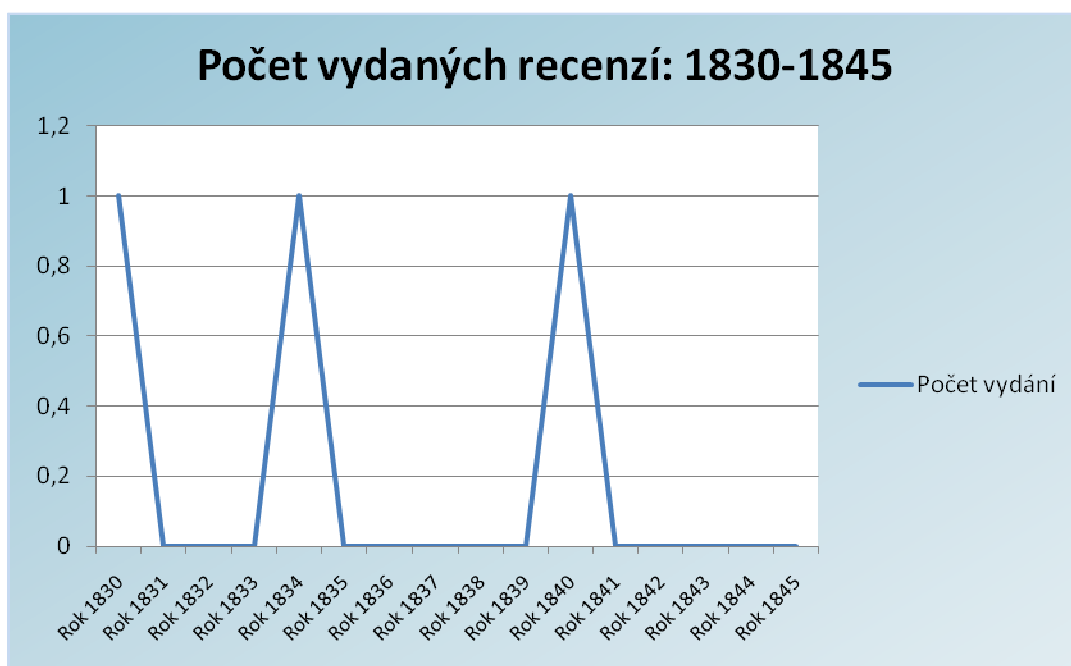
První graf začíná rokem 1830, kdy vyšel první posudek z pera Františka Palackého v *Časopise společnosti vlasteneckého muzea*. Tato recenze nebyla pouze první, ale byla vůbec jediná, která se věnovala jen jednomu z *Ohlasů* a to *Ohlasu písní ruských*.

Pomocí grafů jsem chtěla také ukázat, že největšímu zájmu se nedostalo *Ohlasům* bezprostředně po jejich prvním vydání, ale až ve druhé polovině 19. století, kdy z celkového počtu 29. recenzí vyšlo celých 25. V poslední čtvrtině 19. století dokonce z těchto 25. recenzí vyšlo 17.

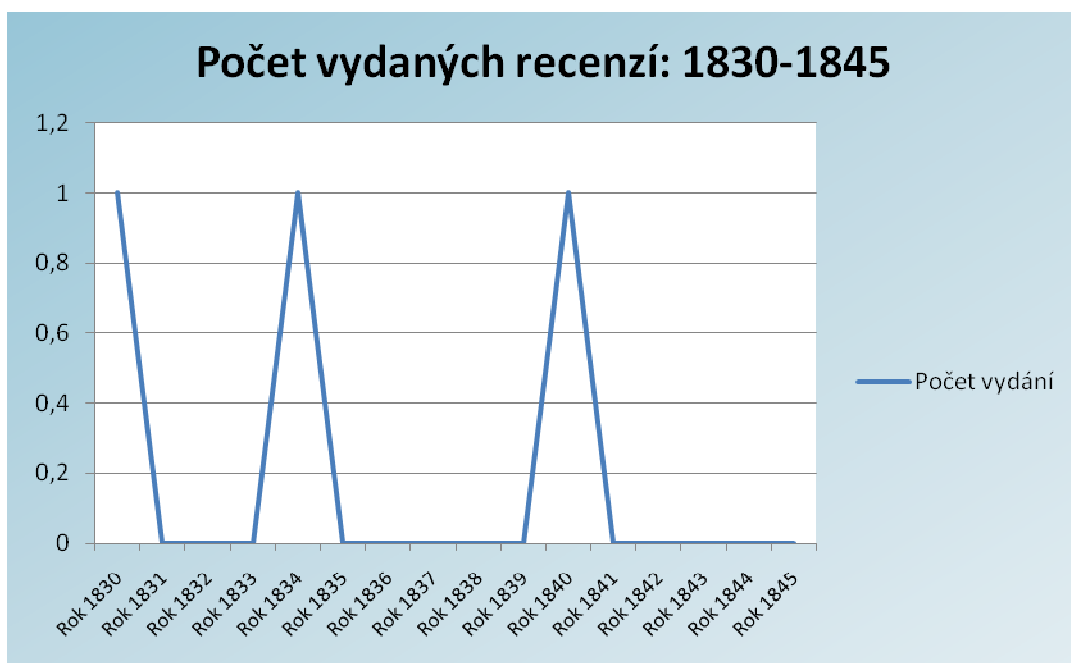
Z tohoto pohledu je zajímavý rok 1899, kdy ke stému výročí narození Františka Ladislava Čelakovského vyšlo 6 na sobě nezávislých posudků. Od roku 1830 vyšly maximálně dvě recenze za rok.

Grafy jsou pro lepší přehlednost řazeny po patnácti letech, kromě grafu pátého, který zaznamenává posledních deset let od roku 1891 do roku 1900.

1. Graf:

2. Graf:

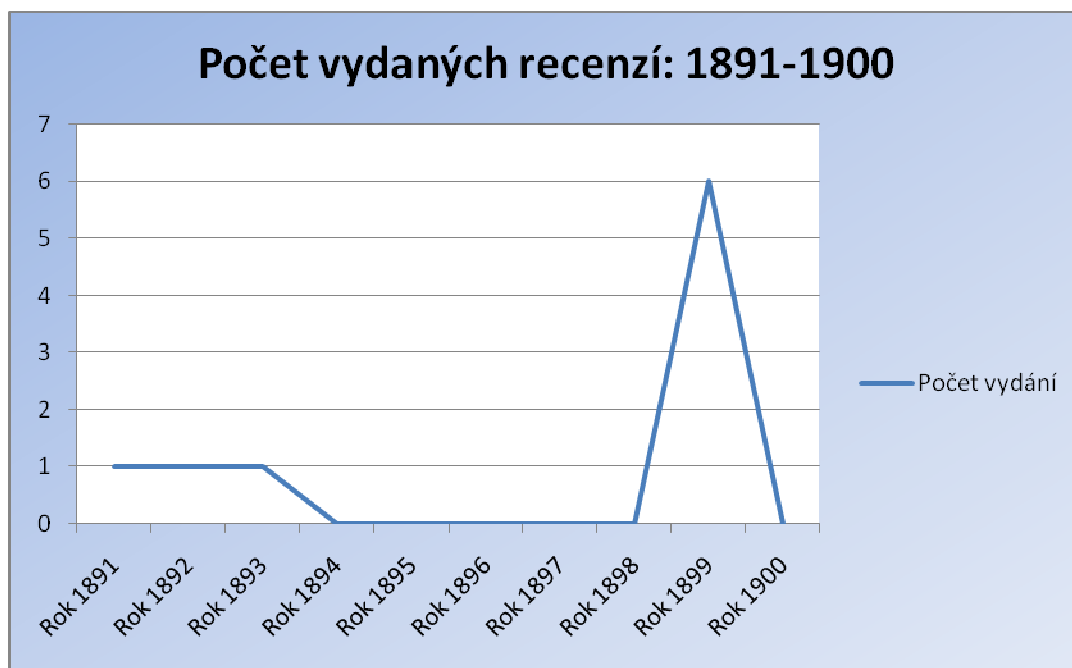
3. Graf:

4. Graf:

5. Graf:

2. Recepce Ohlasů od jejich prvního vydání do 70. let 19. století

Klíčový bod v oblasti Čelakovského tvorby přišel v roce 1829, kdy vyšlo básnické dílo *Ohlas písní ruských*. Tato sbírka básní se skládala z několika žánrů – bohatýrský epos (Ilja Muromec, Ilja Volžanin), básně časové (Rusové na Dunaji, Velká panychida), zvířecí báje (Veliký ptačí trh) a písně milostné, humorné i elegické.

Poté, co vyšel v roce 1840 *Ohlas písní českých* u nás, vyšlo zároveň totéž dílo i v Polsku přeložené do polštiny A. Szukiewiczem i s jeho komentářem, který nebyl pochopitelně tak vysoce národnostně zaměřen jako u předmluv českých autorů. Čelakovského, stejně jako o pár let později Sojka, tu popisuje s přívlastkem geniální. Szukiewicz také říká, že charaktery obou národů se zase až tak neliší a tyto humorné písně, jak Čelakovského básně v *Ohlasu písní ruských* nazýval, mohou prospět k národnostnímu uvědomění nejen Čechům ale i Polákům – tímto způsobem ukazoval důvody, které ho vedli k vydání *Ohlasu písní českých* v Polsku.

Nejenom *Ohlas písní českých* byl přeložen v 19. století do cizí řeči. V roce 1846 vyšel *Ohlas písní ruských* v lužické srbštině, do této řeči ho přeložil J. E. Smoler a J. A. Warko.

Překlada *Ohlasu písní ruských* se věnují i autoři časopisu *Česká včela*. Poukazují hlavně na důležitost překladu jakýkoliv knih, které dokážou pozitivně reprezentovat českou zem. Pro tento účel shledávají *Ohlas písní ruských* nejlepší. Zároveň je zajímavé, že tato kniha byla vůbec první, která byla v Praze tištěna do lužicko-srbského jazyka.

„Kniha ta, ač jinoslovanská, i v našich časopisech zmínku zasluhuje nejen proto, že Lužické Srby s původním plodem naší literatury seznamuje, ale též že jest první v naší Praze tištěné básnické dílo v jazyku Lužicko-Srbském. Výtečnost Čelakovského „Ohlasu písní ruských“ dávno známa a uznána jest; stačí tedy jen připomenouti, že též překlad srbský jest velmi podařený.“¹

U nás od prvního vydání v roce 1829 vyšlo rok po lužicko-srbském vydání souborné dílo *Spisů básnických knihy šestery* (1847), které se skládalo ze šesti částí (knih):

- 1. kniha – Růže stolistá
- 2. kniha – Ohlas písní ruských
- 3. kniha – Ohlas písní českých
- 4. kniha – Smíšené básně
- 5. kniha – Epigramy
- 6. kniha – Antologie

Spisů básnických knihy šestery z roku 1847 byly bez předmluvy. Tohle vydání bylo na dlouhou dobu poslední, dalšího se dočkaly *Ohlasy* až v 80. letech 19. století.

Nedlouho po vydání (1830) se *Ohlas písní ruských* dočkal své první reakce od Františka Palackého v *Časopise společnosti vlasteneckého muzea v Čechách*. Palacký v tomto posudku vyzdvihoval Čelakovského cit pro dokonalé vyjádření ruského charakteru, který písně mají. Píše, že v *Ohlasu písní ruských* básně nabývají výlevů temného ruského srdce, obrazu citu, humoru a národního myšlení. Podle Palackého se Čelakovskému i povedlo přiblížit poezii nižším vrstvám lidu, když psal, že Čelakovský

¹ Havlíček, K. (1846): Literatura lužická. Česká včela, 58, s. 232.

užíval prostý sloh, avšak umělecký. Tuhle snahu velmi pozitivně hodnotil. Klasicistní, pečlivě stylizované formy se mu zdály již mrtvé a nepřístupné čtenářům. Nazýval je dokonce jako „látaniny“, které jsou více na škodu než k užitku.

„Je to již zastaralá vina učeného vychování našeho, že jsme si příliš navykli; cenu politickou básní a zpěvů právě v tomto sobě zakládati, v němž ona nikoli nezáleží, a že tudy často i jemnost chuti pro vyšší a spanilejší půvaby poezie tratíme. Vzorové námi vládnou a formy mrtvé; domníváme se, že básniti nám nelze, nehodí-li se verše naše pod rubriku ódy, rub zpěvu, balady, elegie, idyly a co v těch jmen více.

Ale živý obor poetických forem jest tak nesmírně rozmanitý, jaková jest rozmanitost květin v přírodě; a duch poetický podobá se tvárné síle organické, která všechny sady a květnice samovolně v nedostihlé rozmanitosti ušlechtleji zdobí, nežli jakékoliv naše umění a namáhání učiniti může. Tato tvorná božská síla, založena na citu čistolidském a spojením s ním jemnosti moci obrazotvorné, jeví se v písních obecného lidu často tím spanileji a živěji, čím méně se umění do výtvoru jejich vlívá, protože lidu obecnému ani jemnost citů, ani život fantazie neschází. Mnohé písně národní jsou krásnější, nežli všechny ódy a hymny nebo elegie, co jich která literatura dohromady počítá.

Jeví se v nich spanilost lidské mysli a nekonečné živosti a rozmanitosti a to tím víc miluji, čím méně hledána jest, čím méně z úmyslu pochází.“²

Palacký v souvislosti s *Ohlasem písní ruských* mluvil v textu o „citu čistolidském“ a „jemnosti moci obrazotvorné“. Těmito znaky se vyznačoval romantismus. Je ale zajímavé, že Čelakovského literární činnost byla na pomezí klasicizmu a romantizmu. Arne Novák (*Přehledné dějiny literatury české*, 1995) řadil všechny spisovatele pod „vedením“ Jungmanna ke klasicizmu. S tímto názorem se dostával do polemiky s Felixem Vodičkou, který tvrdil, že znaky tohoto období se vymykají těm klasicistním. Palacký, který svým zaměřením spadal spolu s Čelakovským také do Jungmannovy školy, v tomto článku zcela jasně popisoval a vyzdvihoval dílo pomocí romantických znaků.

²Sojka, J. E. (1862) : Naši mužové. Praha: Tiskem a nákladem Antonína Rennu, s. 287.

Další básnická sbírka *Ohlas písní českých* vyšla v roce 1839, ale první ukázky publikoval Čelakovský už na začátku třicátých let. Zpoždění vydání knihy jako celku bylo způsobeno hlavně autorovo existenciální krizí (Arne Novák, *Přehledné dějiny literatury české*, 1995).

Ohlas písní ruských se od *Ohlasu písní českých* lišil hlavně v tom, že první řečené byly spíše epické, druhé lyrické. Sám Čelakovský se však jakémukoliv srovnávání v předmluvě *Ohlasů písní českých* bránil, ale tušil, že stejně k tomu ze strany kritiků a recenzentů dojde. Jak ale říkal, národní písně dvou zcela rozdílných národů nelze srovnávat. Tak jako se liší charaktery a temperament lidí v nich žijících, musí se lišit i jejich národní písně. Nelze říct, jestli je lepší *Ohlas písní ruských* nebo *Ohlas písní českých*, jsou rozdílné a každý má v sobě něco krásného.

„Jiné vzory měl básník před očima tuto, a docela jiné tam; s jinými zde, a s jinými tamto zápasil živlem, tak sice, že zpěv ruský a český téměř za dvě stěžejní strany neb protivy národní poesie slovanské vůbec považovati se může, což hlavně w tom svůj základ má, že onen jest více rozjímavý, budě cit pomocí obrazů a dějů, a v širší i vyšší zasáhaje prostranství, tento zas jest prchavější, naivnější, cit prostě pronášeje, předmětů, a to nejbližších, jen lehce se dotýkaje, a tudy v mezích mnohem užších se pohybuje“³

Dále Čelakovský rozděluje *Ohlas písní českých* podle povahy básní na několik oddílů:

- Básně baladické

Těch je málo, ale věří, že se zase budou balady více vyprávět a vydávat.

- Elegické básně

³Čelakovský, F. L. (1840): *Ohlas písní českých*. Praha: V knížecí arcibiskupské knihtiskárně, s. 3.

Vychází z povahy Čechů. Čech se snadno nepodává smutku, nemluví o něm, snaží se na něj zapomenout. Když už přeci o něm zpívá, tak tím zpěvem prosvítá zároveň i veselost. Přirovnává to k paprsku slunce, který také občas prosvítí mraky.

- Naivní, satirické a žertovné

Těch je nejvíce. Tyto písně jsou jádrem národního básnictví, které vyniká prostodušností a přirozeným humorem. Upozorňoval ale, že je těžké napsat básně tohoto typu, protože se mohou zvrhnout v dětské hříčky.

- Písně, které jsou založené na citu

Jsou sice citové, ale zároveň říká, že jim chtěl i přesto zachovat národní známku. Bojí se, že kdyby v nich národnost zapřel, snadno by si je mohl přivlastnit jakýkoliv jiný národ za své.

- Popěvky

Vyzdvihoval je nad dlouhé písně. Popěvky jsou jednodušší a nezapomenutelné.

Čelakovský, jak již bylo řečeno, se bránil jakémukoliv srovnávání obou *Ohlasů*, ale bohužel mu nezabránil. Roku 1834 vychází v *Časopise českého muzea* článek od J. J. Langerera s názvem *Starožitné básně ruské*. Langerer v něm kritice podrobil jak *Ohlas písní ruských*, tak i *Ohlas písní českých* a zatímco *Ohlas písní ruských* označil za nejnárodnější poklad a „největší chloubu naší nynější poezie“, *Ohlas písní českých* negativně odsoudil. Upozorňoval na nepřekonatelnou distanci mezi obyčejnými lidmi, kteří se snaží líčit své city v lidové formě, a umělým básníkem. *Ohlas písní českých* pro něj vyzníval jako parodie. Hlavní problém je pro Langerera v tom, že folklórní tvorba je živelná, zatímco Čelakovský jako umělý básník a napodobitel měl zcela jasný a úmyslný záměr.

„Písně prstonárodní (ne básně vůbec!) od žádného jiného nám podány byly nemohou, než od lidu prostého – nebo jenom ten zpívá nám vlastní, nelíčené city ve své

vlastní formě. Vycvičený básník – byť i city také vlastní nám ve formě prstonárodní podával – předc již přestává býti pravým lyrikem; to samo platí také skoro o všech skladatelých selanek. Od básníkův osvícenějších tedy v tomto druhu žádných. Aspoň málo jen písni očekáváti smíme, a vše co od nich takového skládáno, jest buď čistě epické aneb epická lyrika; tato tak nazvaná lyrika epická má zase ráz dvojí: Buď si hraje básník na sedláka – což k smíchu vede, aneb on vmysliv se do rozličných lidu prostého charakterův, vystavuje nám tady obrazy srdcí a rozumův prstonárodních, kteréž charaktery opět jistě ráz domáci, buď příbuzné, buď zcela cizí národnosti do sebe míti mohou – a sem patří také *Ohlas písni ruských p. Čelakovského*, v němž naskrz všecko zdařilé.“⁴

Na druhou stranu ale Langer ve svém kritickém posudku odsuzoval i prstonárodní poezii sesbíranou autory a historicky podložené jejich užívání v popěvcích prostých lidí. Říkal, že je jí mnoho, ale že je esteticky nepřijatelná, „*je plná bludišť, prostot a hanebností.*“ *Ohlas písni českých* byl pro něj tedy umělý, ale přeci jen formálně dokonalý, pravá prstonárodní píseň zase obsahem nepřijatelná, ale zato folklórní a živelná. Sám se ovšem věnoval skládání ohlasové poezie, podle polského vzoru vznikly *Krakováčky* (1835), zpracovával české pohádky a báje (*O vodníkovi, O zakleté panně*) nebo překládal ruskou folklórní poezii.

Langer se touto kritikou od jiných posudků na oba *Ohlasy*, které před ním i po něm vycházely, velmi lišil. Je zajímavé, že on na ně nepohlížel prvotně jen jako na dílo, které má výhradně sloužit národnímu uvědomění, ale chápal je i jako text, který nabývá estetického dojmu a podle toho je i soudil.

V roce 1855 se Jaroslav Pospíšil v *Obzoru* s podtitulem *Listy pro národopis, dějepis, veřejný život, literaturu a umění, zvláště nynějška a vlasti* také zabýval *Ohlasy*. Již v autorově úvodu s názvem *Náš věk a literatura česká*, je vidět velká snaha, pro národní obrození typická, postavit českou literaturu na tu samou úroveň, kde se nacházela

⁴Uhlíř, J. S. (1861): *Spisy Jaroslava Langera*. Praha, Vídeň: Kober a Markgraf, s. 14.

francouzská, anglická nebo německá literatura. Zároveň i odmítal nadsazování jedné literatury nad druhou. Literaturu nerozděluje národnostně, rozděluje ji na evropskou a americkou. Prosazoval myšlenku, že všechny národy by se od sebe měly učit, aby literatura mohla stále více zdokonalovat obsah i formu. Z tohoto důvodu také zdůrazňuje důležitost překladů cizích knih do českého jazyka a českých knih naopak do cizích jazyků. K reprezentování se zejména hodila, jak podotýkal, poezie od Kollára, Jablonského, Erbena a Čelakovského, které přirovnává hodnotou jejich díla k Hallerovi, Hagedernovi a Bodnerovi.

Čelakovského *Ohlasy* tu komentuje v souvislosti s knihou od Josefa Wenziga *Blumenlese aus der böhmischen Kunst – und Naturpoesie neuerer und älterer Zeit* (1854), kde se Wenzig snaží zprostředkovat českou literaturu německým čtenářům pomocí tohoto výboru z české literatury, a to od nejstarší až po 19. století. Pospíšil se tu z celé knihy věnoval pouze výboru básní od Čelakovského z *Ohlasů písní ruských i českých*. Psal, že Čelakovského básně jsou nejlepším literárním dílem, které může reprezentovat českou zem.

Pospíšil se zároveň zcela vyvaroval patetičnosti, která se v 19. století v souvislosti s *Ohlasy* velmi často objevovala. Nevyzdvíhal slovanské národy nad jiné, což bylo pro dobu národního obrození dost častá myšlenka (také v souvislosti s Herderem), naopak tu prosazoval myšlenku sjednocení všech národů bez ohledu na jazyk nebo původ. Navíc překladatelská činnost byla i jeden ze stěžejních bodů Jungmannova programu.

Pospíšil ale zdůrazňoval, že pro českou zemi nejsou důležité jen překlady z cizích jazyků, ale že je nutné vyrovnat se Anglii, Francii a Německu. S tím spojoval právě Čelakovského *Ohlasy*, které považoval, jak již bylo řečeno, za vrchol tvorby v české literatuře - dokonce i ve srovnání s dílem jako byla *Slávy dcera* od Kollára. Více však

než samotnému dílu se zde věnoval samotnému umění překladu a dokonalé formě a hravosti veršů v *Ohlasech*, kvůli čemu byl překlad dost nesnadný.

„Neníť snadným úkolem překládati lyrické básně, Čelakovkého však překládati jest tíže než kteréhokoliv básníka našeho. Jeho lehký hravý rozmar těžko obléci v jiný šat, aby nebylo změnu pozorovati. Že se to panu překladateli v plné míře podařilo, přesvědčí se každý, kdo jen několik z těchto písní přečetl.“⁵

Tahle zmínka v *Obzoru* se tedy nevěnovala až tak posudku *Ohlasů*, ale spíše jen samotné překladatelské činnosti. Pospíšil nám však ukazoval, jak pro něj byly *Ohlasy* vysoce umělecké dílo.

Roku 1862 vychází kniha *Naši mužové* s podtitulem *Biografie a charakteristiky mužův Slovanských* od Jana Erazíma Sojky. Obsahuje 16 životopisů českých spisovatelů a 4 cizích. Při jejich tvorbě mu vypomáhal i Karel Sabina. Sojka si hned v úvodu své knihy dával za úkol napsat životopisy všech umělců, kteří se nějakým způsobem zasloužili o národní obrození. Vyzdvihoval český národ a velké osobnosti celé historické doby. Jeho úvodní text, který vyzníval přesně v duchu své doby, měl především přispět k národnímu uvědomění a sebevědomí. Občas ale vyznívalo až směšně, když psal, že žádný jiný stát na světě nemá tak inteligentní a odvážné obyvatelstvo. To nám již signalizuje, v jakém duchu se budou nést životopisy umělců a recenze jejich děl.

„Nepokládám sobě líčení snah těchto apoštolů našich za zvláštní zásluhu: činil jsem svou povinnost – tu povinnost, kteráž tebe, synu český, váže k poznání horoucí oné lásky

⁵ Pospíšil, J. (1855): *Literatura česká: Blumenlese*. *Obzor*, 3 s. 69.

vlastenecké, našeho utrpení, naší minulosti a budoucnosti – našich koryfeů slovanských.“⁶

Biografii Čelakovského uvozoval Sojka jakousi motivační řečí o zastaralosti myšlenek našeho národa, z tohoto důvodu především kritizuje Fraňka Vaváka, který byl podle něho hlavním původcem malé svobody lidí v Čechách. Sojka zde tvrdil, že bychom si měli vzít za příklad francouzský lid a především Velkou francouzskou revoluci. Ostře vystupoval proti tradici Vaváka, který prohlašoval, že svoboda je vzpoura proti Bohu a Francie je bezbožný stát, který je vedený Luciferem. Sojka ukazoval v biografii Čelakovského, jak Vavák líčil počátky francouzské revoluce:

„Když Francouzové pozorovali, že věci politické všudy místo a vážnost dosahují, začali vnitřními, totiž vírou, náboženstvím a svědomím pohybovati, vymohli nejprv svobodu na tlačení jakýchkoliv knih, aby bez cenzury a prohlížení každý impressor tlačil, co mu kdo k rukou podá.

Tuť napsali a po všem světě rozesílali převeliké množství takových libomudrctvím sice omalovaných, ale vnitř svobodným duchem páchnoucích knih, že jak je kdo četl, tak se v mysli rozviklal, že jak od svého jakéhokoliv náboženství, také i o dobrých mravů a všelikých starodávných pravidel odstupovati počal.

Tuť mu již byl kostel daleko, Pán Bůh příliš vysoko, modliti se mrzel, chudými pohrzel, písmo svaté zavrhoval, v učení víry pochyboval, všecka stará ustanovení držel za blud a mámení, církevní řády a pobožnosti měl za zisk kněžský a za bláznovství...“⁷

Na druhý pól proti Vavákovi stavěl Sojka autory, kteří bojovali za národ a proti nesvobodě. Mezi ně řadil Kollára, Vocela, Kamenického, Jablonského a Čelakovského, kteří, jak říká, svými díly vybízeli k boji, už nechtěli dále čekat, co nám cizí státy nakážou.

⁶Sojka, J. E. (1862) : Naši mužové. Praha: Tiskem a nákladem Antonína Rennu, s. 6.

⁷Sojka, J. E. (1862) : Naši mužové. Praha: Tiskem a nákladem Antonína Rennu, s. 249.

Sojka na rozdíl od Langer a Čelakovského osobnost velmi nadsazoval. Jeho *Ohlasy* viděl sice jako umělecké, vysoce estetické dílo, ale více jako jakousi národní zbraň, která má pomoci českému lidu v boji za svobodu. To krásné a esteticky dokonalé byla pro něho právě ta slovanská uvědomělost, která se v obou *Ohlasech* objevuje. Tvaru si příliš nešímal, ale tomu již naznačuje předmluva o Vavákovi a vybízení k boji, co se v úvodu k životopisu Čelakovského často objevuje. Čelakovského dával za příklad všem Čechům. Přál si, aby se i jiní lidé se jako on obětovali po zemi, bojovali za národ a v tom boji setrvali.

„I pochopiti lze, že taký bojechtivý rek ten malý, tichý, samolibý hlouček literátů českých nemálo musel pobouřiti. Větší část literátů českých zalekla ta jeho literární smělost; volaje se zbraní v ruku „všem hlavu dolů“ máchal kolem sebe. Před zbraní jeho chvěli se všichni, žádná hlava nebyla jistá. Ano, mnohou lebku skolil z bůjnosti pouhé a skolenou zdvihnul ukazuje ji obecenstvu, by se přesvědčilo, že je prázdná: tak byl nemilosrdný. Kde nemohl máchat mečem, koho mečem nemohl zničit, na toho metal kalenými střely, vtipy a satyry. Polemika nyní byla rozkoší jeho až do oné osudné katastrofy ruské, kteráž ho pokořila v prach před očima četných, pomstylačných nepřátel. Avšak doufáte, žeť muž, jaký byl Čelakovský, se kdy cítil šťastným? Nikoliv. Kdyby i vůbec nebyl pravdu hájil proti lži, duševní pokrok proti naduté prostřednosti a kdyby tím způsobem nebyl na sebe poštvál nepřátele, on by přece nebyl se býval cítil šťastným: - neboť byl geniem.“⁸

Touto řečí reagoval Sojka na kritiku Čelakovského ze strany Macháčka, Krále a Štěpničky, kteří ho vřadili mezi básníky „kvalitou prostřední“.

Komentář k *Ohlasům písní ruských* uvozoval Sojka příznivým posudkem od Františka Palackého, který byl již dříve uveden. Sojka i nadále líčil Čelakovského jako zachránce národa, kterému byly slovanské písně tím správným vzorem pro sepsání svého díla. Pomocí *Ohlasů*, také říkal, český lid Čelakovský ochránil od čtení cizokrajné poezie,

⁸ Sojka, J. E. (1862) : Naši mužové. Praha: Tiskem a nákladem Antonína Rennu, s. 283.

kteřou Sojka nazývá jen „*pestrou slátaninou slov*“ bez jakékoli myšlenky. Na závěr jeho *Ohlas písní ruských* přirovnával k oblíbenému a uznávanému dílu té doby, k *Slávy dceři* od J. Kollára.

Je jisté, že Sojka chtěl Čelakovského vylíčit v příznivém světle a jeho biografie není příliš objektivní. Už v úvodu textu o Vavákovi a Velké francouzské revoluci lze vytušit, jak nám Čelakovský se všemi svými díly bude představován. Sojka nám předložil názor F. Palackého na *Ohlas písní ruských* i příznivý komentář Ignáce Hanuše ze životopisu F. L. Čelakovského *Život a působení Františka Ladislava Čelakovského*, ale o kritickém názoru Langera se nezmiňoval. Stejně tak je i zajímavé, že chybí širší rozbor *Ohlasů písní českých*. Jmenuje jen básně jako „Ty český sedláčku“, „Cikánova píšťalička“ a „Toman a lesní panna“, které se v *Ohlasu písní českých* nacházejí. Sojka Čelakovského nelíčil jako umělce, pokud ano, tak pouze s přívlastkem národní. Ukázal ho tak, jak pro své vysoké zaujetí národním obrozením potřeboval. „*Duch jeho básnictví jest čistě národní; ten hravý vtíp, ta lehká, usmívavá satyra, jež provívá básně jeho, zní též z našich básní národních.*“⁹

Své místo si Čelakovský také vydobyl v Riegrově *Slovníku naučném*, kde jsou jeho dílu a jeho životu věnovány hned čtyři strany. Rieger tu vzhledem k *Ohlasu písní ruských* především hodnotil, jak Čelakovský dokázal věrně zobrazit ruský charakter (toho si později všímal dopodrobna i F. X. Šalda), jak celým svým dílem ovlivnil stav české literatury spolu se *Slávy dcerou* J. Kollára.

„*Jest to takřka sám duch národní poezie ruské, který z díla toho vane, zidealizován básnickou geniálností. Mimo Slávy dceru nepotkal se byl dosud žádný plod novověké literatury s prospěchem tak hlučným, jako Ohlas písní ruských. Čelakovského jméno*

⁹Sojka, J. E. (1862) : Naši mužové. Praha: Tiskem a nákladem Antonína Rennu, s. 310.

*bylo ve všech ústech, vlast s jásotem uvítala velikého svého génia, celé Slovanstvo v udivení naslouchalo čarovným zvukům jeho lyry, i do ciziny zanášela pověst jméno slavného básníka.*¹⁰

Navíc si tu Rieger všímá s větší detailností formy celého díla a především také gramatiky: Čelakovský v době stále trvajících hádek o pravopis bratrský a analogický použil pravopis skladný s ou a v.

Ohlas písní českých viděl Rieger (na rozdíl od ostatních recenzí) jako vyzrálější dílo, než je *Ohlas písní ruských*, i protože ho Čelakovský vydal s větším časovým odstupem od vydání prvního z *Ohlasů*. Proto bylo také, jak sám Rieger podotýkal, větší očekávání a větší potřeba čtenářů po nové knize od Čelakovského.

*„Čím déle byl básnický génius Čelakovského dřímal, tím vyšší byl jásot nad novými jeho plody. Po dlouhých desíti letech objevuje se tu v úplné předešlé svěžesti, dosáhlou zatím zralostí a usedlostí větší nabyv hloubky, aniž při tom postrádal sil k vyššímu vzletu.*¹¹

Je zajímavé, že Rieger tu neporovnával *Ohlasy* mezi sebou, jak bylo dost časté, ale *Ohlas písní českých* s dalším Čelakovského dílem: *Růží stolistou*. Díla komparoval zřejmě kvůli tomu, že vyšla hned po sobě – *Růže stolistá* v roce 1840, *Ohlas písní českých* v roce 1839.

„I jevíť se co pravý Janus o dvou tvářích: zde pěvec zcela proniklý duchem národnosti, naplněný slavnými vzpomínkami a tajemnými bájemi, hned útlojemným

¹⁰Rieger, F. L. (1862): Slovník naučný. Praha: I. L. Kober, s. 489.

¹¹Rieger, F. L. (1862): Slovník naučný. Praha: I. L. Kober, s. 490.

*citem dýšící, hned zase laškující skutečným humorem - tamto básník světoobčan, splítající v jeden věnec kvítka něžné milosti s drahými perlami moudrosti.*¹²

V roce 1864 vyšel článek v *Zlaté Praze* s názvem *Vzpomínka na F. L. Č* od B. Jandy. Tento text je velmi dokonalou syntézou ne Čelakovského díla, ale Čelakovského osobnosti, která byla značně nadsazena a tímto vyznívá trochu pateticky. Janda tu popisoval, jak ho Čelakovského básně provázely od raného dětství, když pak odešel do Prahy studovat, Čelakovský byl ve Vratislavi a on se s ním nemohl setkat. Potom ho Janda jednou zahlédne u jezuitských kolejí, kde čekal na svého přítele a všiml si jeho smutného zjevu.

*„Kdo byl vinen tím, že se zahalilo bodré srdce v tak příkrý zevnějšek? – Srdce, z něhož prýštil zdroj tak vznešených zpěvů, mohlo bouřlivěji zabušit, mohlo překypět, nemohlo ale být neryzí, nelidské: kdož může za krátkozrakost polo- a pidimužů, kteří dráždíce Čelakovského, hledali v něm račí krev a kteří, když je za to Čelakovský šlehal žhavým bičem vtipu svého, zanevřeli na velikána, zhrdajícího jejich nepatrností!*¹³

U Jandy se stejně jako u Sojky (*Naši mužové*) projevovala tendence vykreslit Čelakovského jako mučedníka národa. Nejvíce to vygradovalo, když Janda líčil Čelakovského pohřeb a hlavně nemoc, na kterou zemřel. Čtenářům to popisoval skoro jako záhadu. Uzavíral to tím, že ho „zabili“ jeho kritici a kritici národního obrození, zemřel na chorobu duše. Jinak se Janda k *Ohlasům* jako k celku nevyjadřuje.

Hlavní význam *Ohlasů*, stejně jako Pospíšil, viděl autor předmluvy k *Sebraným listům* (1865) v jejich vysoké světové kvalitě. Porovnával je s literaturou jiných národů. To

¹²Tamtéž.

¹³Janda, B. (1864): *Vzpomínka na F. L. Čelakovského*. Zlatá Praha, 1, s. 3.

byla podle něho ta pravá funkce, kterou *Ohlasy* nesly. Odsuzoval všechny, kteří je jen jednoduše přiřadili pod pojem národnost a už si nevšímalí dále estetické kvality díla.

V knize s názvem *Sebrané listy* je obsažena korespondence Čelakovského s Kamarýtem, Chmelenským, Vinařickým, Marií Antoníí ale také s Plánkem, což, jak říká autor v předmluvě, byl truhlářský mistr, od kterého se Čelakovský naučil lásce k vlasti. Jako důvod pro vydání této korespondence autor v předmluvě uvádí vysoký zájem čtenářů o detaily z Čelakovského života.

Vyjádření k *Ohlasům* ze strany těchto dopisovatelů je v knize obsaženo pouze v dopise od Kamarýta, přítele Čelakovského. Dopis z roku 1829 obsahuje Kamarýtův posudek *Ohlasů písní ruských*.

Je nasnadě, že se Čelakovskému zde od svého přítele dostávalo jen pozitivních připomínek. Oceňoval na *Ohlasu písní českých* hlavně originalitu, s kterou jej Čelakovský napsal. Nevyzdvíhal slovanskou národnost, tak jako jiní, líbila se mu původnost námětu a formy, nesouhlasil s napodobováním vysoké poezie a prózy podle německého vzoru. Kvůli stavu vzdělání v české zemi bylo ale vybočení od německých vzorů pro dobové básníky obtížné.

„Tak jako se Němcům dávno již znechutily písně a vtipňůstky francouzské, tak jsem se já i mnozí z našinců až do krku nasytil forem a hluků německých. Myslím, že to u mnohých našich počínajících výtečnějších básníků nemalou příčinou, že tak málo slyšeti se dávají; není snad druhu zpěvů; o kterýby Němci nebyli se pokusili, a zpívati co zpíváno tak zhusta, popisovati co popisováno bez počtukráte, zpívati řečí českou ale duchem německým – toť se mnohému zhnusiti musí. Začítí pak dráhu jinou, kdož tak hned se osmělí, an mu ve školách německých tolik cpáno, a jen na staré ukazováno, an z největšího tedy dílu naši čtenářové všecky umělecké plody jenom dle vkusu německého měří, a co na míru nejde – zhola odsuzuje?! – Že by vyplnění mé a tvé naděje nebylo

*nemožné, dokazuje tvůj první smělý krok, jež jsi Ohlasem písní ruských v básnictví našem učinil.*¹⁴

I přesto, že v Sebraných listech je uveřejněna jen korespondence Kamarýta a Čelakovského z let 1818 – 1832, vyjadřoval se tu Kamarýt i k *Ohlasům písní českých*, které vyšly až v roce 1839 jako souborné dílo. Ale jak je známo, první ukázky publikoval Čelakovský již na začátku 30. let.

Kamarýt se v dopise z 28. března 1829 vyjadřoval k básním „Jízda k milé“, „Celoroční výživa“, „Co je mi do světa“ a „Pomilování“, které byly později zařazeny do *Ohlasu písní českých*. Je to reakce na dopis od Čelakovského, k němuž mu již zmiňované básně přiložil.

Kamarýt na nich především obdivoval národního ducha, který se v nich zrcadlil. Chválil Čelakovského, že dokázal správně postihnout formu české lyriky – lehkost a obraznost. „Národní formy“ si všímal později i J. Vlček ve svém článku *Vzpomínka na F. L. Č.*

*„To je lyrika! Vždycky říkám: „Česká píseň neplazí se jako kachna kulhavá po svém předmětu, ale jako sedmihlásek z větve na větev, a ze stromu na strom jedva že oko naše mu stačí – poletuje:“ tak myšlenky našich písní jenom hrají a poskakují a sud' kdo jak sud', v lyrickém předčí ruské i srbské.*¹⁵

V tomto ohledu spíše lichotil Čelakovskému, když tvrdil, že bez něj by již nebyla česká národnost ani český jazyk.

¹⁴Sebrané listy (1865). Praha: Tiskem a nákladem Dra. Ed. Grégra, s. 243.

¹⁵Sebrané listy (1865). Praha: Tiskem a nákladem Dra. Ed. Grégra, s. 250.

3. Recepce Ohlasů 70. let 19. století

Na romantické prvky, které se nacházejí v *Ohlasech*, stejně jako dříve Palacký upozornil Ferdinand Schulz v článku s názvem *Příroda v českém básnictví* v *Osvětě* (1872). Jak už název napovídá, Schulz tu vyzdvihoval „mocnou“ symboliku přírody, její nespoutanost, divokost a neobyčejnost. Pro tyto kvality, jak říkal, je pro poezii nepostradatelná a je nutné se jí věnovat.

„Jakou ozdobou a mocí symbolika přírody v poezii jest, cítili zajisté všichni, ale dáti svému citu podobu z přírody, aby z toho spojení vzniklo dílo umělecké, to vyžadovalo mistry, jakých najednou nebývá mnoho ani v četnějších literárních společnostech, než jaké jsou v národě našem.“¹⁶

Čelakovského osobnost ve spojení s romantizmem umocňuje nejen tímto romantickým znakem, ale navíc ho spojuje s Erbenem, což byl typický romantický autor. „*Poezie česká nesmí již nikdy opustit způsob, kterýmž ji oni zvelebovali.*“¹⁷

Schulz podotýkal v souvislosti s první citací tohoto článku, že jedině Erben a Čelakovský zvládli úkol dát „*svému citu podobu z přírody*“. Říkal, že tvůrci *Ohlasů* a *Kytice* již dosáhli vrcholu v literatuře. Nic lepšího už být napsáno nikdy nemůže.

O pět let později (1877) se Schulz článkem s názvem *Česká balada a romance* opět vracel k dílu Čelakovského v *Osvětě*, v němž se prvotně zabýval podobou romance, balady a celkově lyricko-epickou poezií v české literatuře.

Zabýval se napodobováním cizích stylů českými autory. Schulz tohle „napodobování“ ale nekritizuje, naopak podotýká, že jiný způsob tvorby již není možný – je nutné převedení

¹⁶Schulz, F. (1872): *Příroda v českém básnictví*. Osvěta, 1, s. 21.

¹⁷Tamtéž

cizích látek do českého prostředí, aby se česká literatura mohla porovnávat se světovou. Radí spisovatelům, aby pracovali po způsobu, jakým to udělal Nejedlý se svou básní *Lenka*, kterou napsal po vzoru Bürgerovy *Lenory*. „*Tu nezbyvalo nic jiného, než celou romanci, jak nyní se říká, po česku vzdělati, tj. vybrati z příběhu hlavní jádro, dáti mu českou krajinu a české osoby a udělati nějaký jiný začátek*“¹⁸

Stejně jako Nejedlého k Bürgerovi připodobňuje tu Čelakovského ke Goethovi. Tohle přirovnání nebylo ojedinělé, i mnozí jiní autoři o pár let později si všímali této podobnosti.

Goethe se stejně jako Čelakovský „*ve svých básních toho druhu nejraději ponořoval do přirozenosti ducha národního a sepsal tudíž balady velmi důmyslné, básněné jako samým duchem přírody. Snívá duše lidu objevuje se v nich buď podrobena účinkům a úkazům vnější přírody, jakožto vyšším mocnostem, buď propadlá temným pudům a divokým vášním strachů, zděšení, pomsty, hněvu atd.*“¹⁹

Podotýkal, že hlavní podoba v poezii obou autorů spočívá v tom, že jádrem tvorby je jak u Čelakovského tak u Goetha epika.

K Čelakovskému ve spojení s pojmem „trpitel“ se vrátil v roce 1878 V. Kryšpín v článku *F. L. Č. a K. Vinařický o českém slabikáři v Besedě*. O Vinařickém a Čelakovském tu psal jako o obroditelích národa. Samotného Vinařického tu ale popisoval jen jako věrného druha Čelakovského, který se, když Čelakovský prožíval těžké období, k němu neobrátil zády. Byl ale hlavně básník (napodoboval klasicistní poezii), překladatel a kněz. Jako jeden z prvních v Čechách se obrátil k tvorbě literatury pro mládež – *Kytka básniček* (1842) a *Modlitby maličkých* (1845).

¹⁸ Schulz, F. (1877): Česká balada a romance. Osvěta, 7, s. 57

¹⁹ Schulz, F. (1877): Česká balada a romance. Osvěta, 7, s. 46.

„Byloť ovšem k úkolu tak obrovskému charakterů v každé příčině velikých, jen takový velikáni obětují z pouhé lásky k vlasti a národu celý život svůj, třeba jim bylo snášeti za všecko od rodilých bratří jen nevděk a v zemi rodné na větším díle jen bídu a psotu...“²⁰

Kryšpín Čelakovského popisoval, stejně jako Sojka, jako toho, který se obětoval za národ. Při tomto tvrzení se odvolával hlavně na *Ohlasy*. Představoval ho jako vzor, podle kterého by se měli všichni řídit.

²⁰ Kryšpín, V. (1878): F. L. Č. a K. Vinařický o českém slabikáři. Beseda učitelská, 5, s. 124.

4. Recepce Ohlasů 80. let a začátku 90. Let 19. století

Od 80. letech 19. století až do roku 1890 se dočkaly *Ohlasy* dohromady celkem sedmi vydání. Všechna byla pořizena nákladem knihkupectví I. L. Kober. V roce 1881 a 1887 *Ohlas písní českých*, v letech 1887, 1888 a 1890 *Ohlas písní ruských*. Souborné dílo vyšlo v roce 1880 s názvem *Růže stolistá: Báseň a pravda, Ohlas písní ruských, Ohlas písní českých, Drobné básně*. Tato všechna vydání byla bez předmluvy.

6. srpna 1881 vyšel 23. ročník *Humoristických listů* s podobiznou Františka Ladislava Čelakovského na titulním listě s komentářem od Jana Nerudy. Účel celého článku je výzva k vydání monografie o Čelakovském a i o dalších „větších“ mužích jako byli Mácha a Erben.

Neruda tu opět jako jiní pochvaloval osobnost Čelakovského a přirovnával ho ke Kollárovi. Oba viděl jako druhy, kteří se vzájemně literárně doplňovali. O Čelakovském se tu dokonce vyjadřoval jako o prvním moderním básníkovi. V lidové tvorbě, ke které se Čelakovský na začátku 19. století vracel, neviděl Neruda zastaralost. Naopak tvrdil, že kdyby Čelakovský ještě žil, pozvedl by úroveň literatury. Jeho vlastní doba mu nepomohla se rozvinout. Obzvlášť v *Ohlasech* vidí velkou modernost. Obdivoval, že dokázal spojit národní cítění s požadavky národní poezie.

„Vezměme si Čelakovského „Růži stolistou“ a studujme to zvláštní spojení ideí vůbec filozofických s individuálně českými, metra přízvučného s požadavky časomíry; vezměme téhož „Ohlasy“ a studujme to opět zvláštní spojení tónu národního s přísnými požadavky poezie moderní. K tomu to v „Ohlasech“ úplné porozumění, to dokonalé proniknutí českého i ruského ducha. „Ohlasu“ českému rovnají se u nás ze starších jen ještě balady Erbenovy, ruský „Ohlas“ je jediný také až dosud.“²¹

²¹Neruda, J. (1881): F. L. Č. Humoristické listy, 32, s. 250.

Neruda ho tímto článkem jako první přiřadil k moderním básníkům, to nikoho předtím nenapadlo. Čelakovského vždy viděli jako klasicistního autora nebo romantického, ale jako moderního nikdy. Modernost v tvorbě Čelakovského pak nachází o pár let později (1899) v *Lumíru* v článku s názvem *Náš nejstarší umělec* i F. X. Šalda.

Neruda se v tomto článku, jak již bylo řečeno, dovolával životopisu, který by zaznamenal Čelakovského život. Roku 1855 však vydal Ignác Jan Hanuš knihu s názvem *Život a působení Františka Ladislava Čelakovského*, tento životopis ale nebyl zřejmě pro Nerudu dostačující.

Hanuš se zde věnuje jak osobnímu životu Čelakovského, tak jeho profesní i literární činnosti. Celou knihu rozděluje do sedmi částí (oddělení):

- I. Oddělení – Léta u otce a matky v domácnosti strávená 1799-1811.
- II. Oddělení – Léta školní r. 1809 – 1821.
- III. Oddělení – Léta soukromých studií a zklamaných nadějí r. 1822 – 1831.
- IV. Oddělení – Léta štěstí a blaženosti r. 1832 – 1835.
- V. Oddělení – Léta bídy r. 1836 – 1840.
- VI. Oddělení – Léta povýšení na profesorství Vratislavské r. 1841 – 1849.
- VII. Oddělení – Léta profesorství pražského 1849 – 1852.

Ohlasům písní ruských se věnoval ve III. Oddělení krátkou zmínkou. Hanuš si zde všiml, stejně jako Neruda, ovšem bez přívlastku „moderní“, jak se Čelakovskému podařilo skloubit umění s národnostní známkou. Viděl *Ohlas písní ruských* jako reprezentativní dílo pro nový směr literatury, který přichází, jako nejlepší dílo, které zde bylo vydáno, i ve srovnání s ostatními jeho díly jako byla *Růže stolistá* ale i *Ohlas písní českých*.

„A skutečně byla sláva Čelakovského co básníka tehdáž na neobyčejný stupeň postoupila a to hlavně krásným „Ohlasem písní ruských“, jenž r. 1829 v Praze byl vyšel a Vinařickému věnován byl. Jeví se v něm skutečně podivuhodným způsobem jednota básnictví národního a uměleckého v nejjemnějším svém spojení...“²²

Více však než samotnému vyjádření k *Ohlasu písní ruských* se tu věnoval pochvalným posudkům jiných kritiků – Palackému v *Musejníku* (1830) nebo německému profesorovi Müllerovi v německém *Musejníku* v článku s názvem *Ein Wort über die Volksschriftsteller, veraniasst durch den Ohlas* (1829).

Recenzi *Ohlasu písní českých* se v životopise Čelakovského Hanuš vůbec nevěnuje. V celé knize je k němu jediná zmínka, jediná věta.

„Vydán byl „Ohlas písní ruských“ sám v první polovici 1829, druhá polovice toho roku měla býti věnována sestavení a ukončení: „Ohlasu písní českých“, kteréž ale v pozadí stoupilo, když silným hlasem tehdáž volali Čelakovského do Ruska.“²³

Básní od Jana Pravoslava Koubka uvozuje článek s názvem *František Ladislav Čelakovský J. V. Frič*.

„*Ducha tvého odkaz: písně Tvoje*
dědictvím se staly národu,
jenžto za dcery je přijal svoje,
čistě slovanského původu,
jsou to dítky z poctivého lůžka,
jehož cizí chlépnost nezprznila,

²²Hanuš, I. J. (1855): Život a působení Františka Ladislava Čelakovského. Praha: Tisk umělecko-knih-tiskařského ústavu Karla Bellmanna, s. 32.

²³Hanuš, I. J. (1855): Život a působení Františka Ladislava Čelakovského. Praha: Tisk umělecko-knih-tiskařského ústavu Karla Bellmanna, s. 32.

*jsou to dítky, jichžto cizí služka
nezáživným mlékem nekojila.*²⁴

Tato báseň, jak podotýkal Fryč, byla Koubkova upomínka jak na Čelakovského, tak i na Kollára, na básníka, ke kterému byl velmi stavěn na roveň a ke kterému byl přirovnáván. Koubek tu zcela jasně vyzdvihoval národnost a slovanskou původnost, kterou vynikají díla od Kollára a Čelakovského. Stejně jako Kamarýt v dopise Čelakovskému obdivoval originalitu, nenapodobování cizích literatur opět v polemice se Schulzem (*Balada a romance*).

Frič se ale více než Čelakovskému ve svém článku věnoval s přesnou dokumentárností popisování doby a své vlastní osoby. Vyprávěl o těžkém období, které tu za národního obrození bylo a které doprovázely jako „*zbytky naděje*“ básně od Čelakovského, které ve Fričově podání v tomto článku opravdu zlidověly. Nejvíc rozechřívala srdce, jak říká, básně „Nesmrtelná píseň“ a „Za dnů mladosti“ „*Kolik to kruhů a rodin přísahalo při ní, že modlám cizím se více nepokoří, kolik mladíků jejím zvukem zahořelo vznešenější milosti k dceři z rodu českého, kolik tisíců naučila vážit si jazyka.*“²⁵

Frič především podotýkal, že jednotlivé básně, které byly postupně zhudebněny od Horáka (Stasa čarodějnice, Píseň při draní, Dárek z lásky...) byly především tak oblíbené díky tomu, že je lidé chápaly jako převedený jinotaj pro své aktuální cítění. Jako příklad pro tohle tvrzení uvádí báseň „Cikánova písťalka“:

„A skoro současně a povznešenou touto hymnou zaznívala v domácích kruzích rovněž trefně v hudbu uvedená „Cikánova písťalka“, kteráž to šťastná jinotajitelka zavírá

²⁴Frič, J. V. (1882): František Ladislav Čelakovský. Národní listy, 214, s. 1.

²⁵Tamtéž.

v sobě zosobněný vzdor, humor i stesk vyděděných, ve vlastním domě znevážených, o čarodějného tatíka připravených cikáňat.“²⁶

Celý článek od Friče je velmi vlastenecky zaměřený, jak je již vidět z úvodní básně od Koubka. Čelakovského básně tu představoval jako díla, která nefungovala samostatně, která byla závislá na době a doba na nich a jen tak mohla být správně chápána. O formě se tu již nezmiňoval, zajímal ho jen obsah, který si, jak je vidět v předešlé citaci o básni „Cikánova píšťalka“, interpretoval k obrazu národního obrození. K *Ohlasům písní českých* i ruských jako k celku se tu více nevyjadřuje, jen k jednotlivým básním.

Velmi zajímavý článek na pokračování začne vydávat časopis *Světazor* v roce 1877. Jmenuje se *Epigramy Fr. L. Čelakovského* a autorem je Ferdinand Menčík. Tento článek se skládá celkem ze tří částí a Menčík se v nich věnuje epigramům od Čelakovského, satirám a celkově jeho kritické činnosti. V úvodu však dal prostor osobnosti Čelakovského jako tvůrci obou *Ohlasů*.

Čelakovského spolu s Jungmannem, který však bohužel neměl dostatek času na psaní, jak Menčík podotýkal, tu viděl jako jediné autory, kteří měli estetické cítění - jejich knihy nepostrádaly kvalitou. Menčík tu nechápal Čelakovského jako klasicistního autora, ale jako romantického. V tomto článku, který je převážně založen na ironii, zařazoval klasicizmus mezi zkostnatělý směr, který zakládali čeští autoři na napodobování evropských literatur, což podle Menčíka vyznívalo v českých poměrech směšně. Tato díla chápal jako plagiáty. Proto vyzdvihoval Čelakovského nad jiné autory. Kromě estetického cítění, které podle Menčíka Čelakovský vlastnil, obdivuje i originalitu s kterou jsou *Ohlasy* napsány. Nevidí ho tedy pouze jako napodobitele Goetha.

²⁶Tamtéž.

Hlavní problém českého básnictví 19. století však viděl Menčík v nespočtu autorů, kterým chyběla autokritika. Každý se mohl stát básníkem bez ohledu na to, jestli měl talent. Stačilo, aby si vzal za vzor nějakého evropského autora a napsal báseň podle jeho vzoru.

„Úkaz tento zdůvodnit se dá pouze tím, že našim prvním básníkům scházela autokritika, že se jim nedostávalo kritiky vůbec, a že každý, kdo i bez vzdělání estetického mezi ně se dostal, uvítán byl již jako básník hotový. Náprava mohla se jen státi, když vyvstane muž, jemuž nešlo pouze o to, aby něco napsal, ale aby plod jeho odpovídal poměrům, v jakých národ český se nalézal. Takový měl o podstatě básnictví přesvědčen býti a znáti i povahu národa svého, jedním slovem, bylo zde potřebí ducha kritického.

A takový muž povstal ve Františku Ladislavovi Čelakovském. Byl-li kdo z našich básníkův obeznámen s povinnostmi básníka, byl to on, v němž mocí neodolatelnou propuklo heslo „krása a ideál“...

...A jak se měl chovati k českému básnictví, které tehdy nebylo prosto strojenosti a přirozenosti, jak se měl postavit naproti plodům, které básnictví jako ve skleníku umělým teplem na svět přivedly neohlížejíce se po tom, zdali odpovídají skutečnosti ať zažité, ať smyšlené.“²⁷

Čelakovského epigramy a satiry vidí Menčík důležité pro celou jeho tvorbu. V článku *Epigramy F. L. Č.* neukazoval jen, jak byla kritika důležitá pro Čelakovského, ale jak je důležité pro každého autora zaujmout k sobě kritický postoj, aby byl schopný vytvořit kvalitní dílo.

²⁷Menčík, F. (1887): *Epigramy F. L. Č.* Světozor, 17, s. 262.

Ve svém článku *Vzpomínka na Františka Ladislava Čelakovského* se pokusil jeho život zobrazit J. Vlček. Věnoval se zde jeho literárnímu, profesnímu i osobnímu životu. Co se týče posledního jmenovaného, zkoumal tu Vlček hlavně, jaký měl vliv milostný život, jeho vztah s Marií Ventovou neboli Mínou, na jeho tvorbu, přičemž si všímal, jak se kvůli ní odkláněl od národní poezie (*Ohlasy*) k poezii citové (*Růže stolistá*).

Samotný příklon Čelakovského k lidové poezii spatřoval Vlček v inspiraci Herderem, který podle něho jako první pochopil její velkou cenu a pravou podstatu. Spatřoval v ní kolébku náboženství, filozofie i dějin - jediný obraz národnosti. Tomu se od něj Čelakovský podle Vlčka přiučil. Vlček tvrdí, že tahle podoba poezie je jediná pravá a nevyumělkovaná, protože je „samorostlá“. Jediná spojuje literární a kulturní historii. Hledal v ní kořeny romantizmu. Přitom tu Čelakovského viděl jako pokračovatele, následovníka Herdera. Zatímco Herder vystihl duševní ráz německého národa, Čelakovský vystihl slovanský. Herder mu ukázal cestu k pravé poezii.

Není divu, že Vlček hledal v zájmu Čelakovského inspiraci Herderem. Filozof Herder byl v 19. století velmi oblíbený pro své pozitivní cítění se Slovy – odvozoval je od pojmu sláva a slovo. Prokazoval jejich charaktery pomocí dějin – věrnost, odvahu a statečnost, ale především slovanskou řeč považoval za nejstarobylejší, nejrozlehlejší, nejdokonalejší a nevjzdělanější. Je známo, že pro tyto názory ho velmi obdivoval nejen Čelakovský, ale inspiroval se jím i Dobrovský, Jungmann, Hanka, Palacký nebo Šafařík. Jako lidé, kteří také inspirovali Čelakovského, tu Vlček dále jmenoval Jana Plánka nebo profesora Aloise Uhla.

U samotného *Ohlasu písní ruských* pak Vlček obdivoval dokonalé postihnutí ruského charakteru.

„Toliko dvacet a pět epických a lyrických básní, a z nich vystižený celý ruský člověk: lapidárně vážný v zpěvech historických, potulně usměvavý v žertovných a prostomile něžný v milostných“²⁸

Dalším obdivuhodným počinem je pro Vlčka Čelakovského píle, kdy dokázal prostudovat ruské byliny a pak látku zpracovat do knihy - historickou látku, která sahala od bájí až po napoleonské války.

Jako první z kritiků si zde Vlček všímal i formy *Ohlasů*, která byla pro něho podstatným znakem, kterým se zcela lišila od poezie jiných autorů.

„Čelakovský rozpráví malebnou antithesou, ráznými epitety, plastickým, širokým paralelismem; básně nerýmuje, vyhýbá se slokám, rytmus jeho proudí se volně, bez patrných schémat a pravidel, a přec jakby zlata ukrajoval.“²⁹

Forma je to výjimečné, jak říká Vlček, co čerpal Čelakovský z původních předloh. Tu vyzdvihoval nad samotný obsah. Netvrdil však, že Čelakovský napodobuje ruskou poezii, nazýval to jen jako jakýsi „nádech od pramenů“. Upozorňoval, že básník tvoří dílo, pomocí talentu udělá z látky umělecký celek. Považoval *Ohlas písní ruských* za původní českou skladbu s duchem ruského lidu.

Jako jeden z mála kritiků tu nadsazoval *Ohlas písní českých* nad *Ohlas písní ruských*. Oba dva považoval za vrcholy české poezie spolu s Kollárovou *Slávy dcerou* a *Rukopisem královédvorským a zelenohorským*, ale zdálo se mu, že v *Ohlasu písní českých* se více zrcadlí Čelakovského nitro a jeho básnická osobnost.

Dále Vlček podotýkal, že *Ohlas písní českých* dokonale kopíruje českou mentalitu – zájem českého člověka o balady (Toman a lesní panna, Sňatek), v husitských tradicích

²⁸Vlček, J. (1892): Vzpomínka na Františka Ladislava Čelakovského, Čas, 6, s. 3.

²⁹Tamtéž.

(O Prokopu Holém) a v satirách (Poslední vůle, Vrchní z Kozlova, Český sedlák); také silná nchuť k „měšťákům“ (Pražská), šlechticům (Odbytý) a cizincům; antagonismus s němectvím (Cikánova píšťalka); směšnost lidské hlouposti (Vávra, Krásná Kordula); veselost i v bídě (Pocestný); v milostných básních o smutku (Radost a žalost, Slzy a vzdychání, Nevěrný milý, Neblahé sejítí, Jízda k milé a Žehravý) nebo o humoru (Starý zahradník, Pečlivé milé, Dívčina jako dobrá hodina, Pomluva, Pomoc pro náramnou lásku, Zrůst).

Těmito přívlastky, které vkládá Vlček před jednotlivé básně, se podle něj dá také uvozovat český člověk.

Formou jsou podle něho od prosté lidové písně nerozeznatelné. To je pro něho jejich největší kvalita, díky které si je český lid pamatoval a díky které mohly být zhudebněny a tím se ještě více vryly do podvědomí.

„Drobné sloky, prostý, v asonanci předcházející rým, prostičké, klasicky jednoduché slovo v lehoučkém zrovna tanečním rytmu, jenž lahodou a líbezností svou takřka se nabízí k zpěvu. Lid a hudební skladatelé vyslovili svůj pádný soud: dobrá polovice písní „Ohlasů“ znárodněla“³⁰

Vlček se tu snažil rozebrat oba *Ohlasy* skutečně dopodrobna. Výjimečná je jeho recenze tím, že si nevšímal jenom obsahu ale i formy. Jak forma souvisí s lidovou tvorbou českého nebo ruského národa. Na jeho pojetí Čelakovského jako zobrazitele charakterů navazuje F. X. Šalda v časopise *Lumír* v článku *Náš nejstarší umělec*.

³⁰Tamtéž.

Čelakovského jako vědce, který s přesnou promyšleností napsal oba *Ohlasy*, nám představil Leander Čech v článku *O estetických názorech Františka Ladislava Čelakovského v Hlídce literární*.

Tvrdil, že Čelakovský nenapsal oba *Ohlasy* jen tak bez cílu, ale že si všímal prvotně oboru a účelu v umění. Zajímal se o jeho estetický ráz, jaké city u nás vyvolává. Při tom tyto city rozděloval na nábožné a estetické. Rozdíl mezi nimi je ten, že city nábožné jsou blažené a spokojené jen pro jednu osobu, zatímco city estetické i pro jiné. Čech dodával, že city estetické se hlavně projevují jakýmsi vlněním, které provází umělce od úplného začátku uměleckého tvoření (prvotní nálada) až po konečný výtvar. Oba *Ohlasy* byly napsány přesně v tomhle duchu a to umocňuje jejich masovou oblíbenost. Citům jednoho druhu, nábožným citům, se oddávat je jen na škodu.

Čech si při tvrzení tohoto názoru pomáhá hlavně statí o sociálním rázu umění v listu *L'art au point de vere sociologique*, kterou napsal Jean-Marie Guyau.

*„Souhlas mezi pocitem, city a myšlením je aestetické a jelikož dle nejnovějších psychologických výzkumů naše vědomí přes patrnou svoji jednotu jest společností harmonií mezi vjemy, mezi elementárními stavy vědomí, snad i vědomími celulárními, harmonie, v níž dávno již zřen základ krásna, harmonie uvažována příliš abstraktně a příliš matematicky od starších z psychologie moderní se převádí na solidaritu organickou, na souhlas živoucích buněk, na jakési sociální a hromadné vědomí u jednotlivce samého.“*³¹

Čech chápal sociální empatii a solidaritu jako největší estetické emoce. A cit estetický, které umění s těmito znaky vyvolává, považoval za povýšení života ve všech jeho

³¹Čech, L. (1893): O estetických názorech Františka Ladislava Čelakovského, Hlídka literární, 10, s. 50.

formách. Zobrazování života tvoří cit krásna a podle Čecha je hlavním úkolem umění ukazovat život.

Tím, že Čelakovský ukazoval pomocí lidových básní ruského nebo českého člověka, jejich charaktery, což vyzdvihovali jako hlavní znak *Ohlasů* vesměs všichni recenzenti, ukazoval život a to život skutečný a pravdivý s jeho přesnou nic nedomyšlející si charakteristikou.

Je zajímavé, že zatímco Palacký v roce 1830 Čelakovského v referenci *Ohlasu písní ruských* nepřímě přiřazoval vyjmenováním znaků, které básně nesou, k romantizmu, Čech tu v souvislosti s *Ohlas*y vyjmenoval znaky, které charakterizují realizmus – skutečnost a pravdivost. Ještě více tezi, že Čelakovský byl vlastně realistický umělec, rozvíjí F. X. Šalda v článku *Náš nejstarší umělec*.

Poslední vydání *Ohlasů písní českých* v 19. století vyšlo v roce 1896 s předmlouvou od Františka Bílého.

Předmluvu zde nazývá sice *Kritický rozbor*, ale věnuje se tu spíše než rozboru, historií vzniku *Ohlasu písní českých*. Tento „příběh“ uvozuje domněnkou, že Čelakovský chtěl vydat *Ohlas písní českých* dříve než *Ohlas písní ruských*, ale nebyl si jistý úspěšností. *Ohlas písní ruských* byl tedy podle Bílého jen takový pokus - příprava k *Ohlasu písní českých*.

„Úspěch pak *Ohlasu ruského* operutil jen úmysl jeho také svému národu vytvořiti básně v duchu a rouše lidové poezie, takže hned po vydání *Ohlasu písní ruských*, již dne 7. července r. 1829 dává přítelovi Kamarýtovi, jedinému tajemníku duše své, první zvěst o chystané práci.“³²

³²Čelakovský, F. L. (1896): *Ohlas písní českých*. Praha: Nákladem Umělecké besedy, s. 1.

Rivalitu, kterou viděl mezi oběma národy, zde přesouval do *Ohlasů*, když se snažil špatně vylíčit *Ohlas písní ruský* a naopak pozitivně *Ohlas písní českých*. Neustále také upozorňoval, že jen český národ je Čelakovského národ. *Ohlas písní ruských* je jednodušší, protože celý národ je „jednodušší“. Čelakovský při tvorbě této poezie nemusel přemýšlet a mohl si hrát s fantazií, čerpat z bájí a pověstí. Při *Ohlasu písní českých* musel zobrazit skutečný život a přesně vystihnout formu.

„Tu bylo třeba opět a opět se ponořovati do duše lidu a bystře postřehovati každé hnutí její, aby reprodukce budila iluzi věrnosti a pravdy; bylo třeba i ponořovati se do písní a pozorovati, jak a pokud se v nich obráží duch národa a život lidu v rozmanitých stránkách svých: neboť v národních písních nachází se zrcadlo kulturní svéráznosti a propracovanosti lidu, a vyvozují se z nich příslušné úsudky o něm.“³³

Čelakovského tu spíše než jako umělce líčil jako vědce, který s přesným záměrem dlouho studoval český národ a jeho specifický charakter. *Ohlas písní českých* je proto „věrnou byt' i umělecky produševněnou ozvěnou poezie lidové“, protože znázorňuje ty samé názory, city a životní zvláštnosti, které obsahují. Čelakovského lidovou poezii Bílý dokonce považoval za lepší a hodnotnější, než byly původní lidové písně.

V závěru dokládal své mínění o větší složitosti tvorby písní českých než ruských větou od Čelakovského, kterou napsal v dopise Vinařickému dne 1. října 1839.

„Pro nesnadnost věci spíše bych se uvolil ještě pět Ohlasů ruských psáti než jeden český.“³⁴

³³Tamtéž.

³⁴ Čelakovský, F. L. (1896): *Ohlas písní českých*. Praha: Nákladem Umělecké besedy, s. 3.

Ale sám Bílý dodával, že tou „nesnadností věci“ Čelakovský zřejmě nemyslel jen zdoluhavější studium, než potřeboval k tvorbě *Ohlasu písní ruských*, ale i svou těžkou životní zkušenost.

5. K stému výročí Františka Ladislava Čelakovského

František Ladislav Čelakovský se narodil roku 1799. K stému výročí jeho narození (1899) vyšlo 6 recenzí, v kterých se jednotlivý autoři snažili zachytit a okomentovat jeho literární celistvou tvorbu. Posudek *Ohlasů písní ruských*, který napsal J. Máchal do *Listů filologických* byl navíc použit i jako předmluva k vydání stejnojmenného díla v roce 1899.

Máchal si všiml, že neexistoval zatím žádný rozbor, který by se věnoval vztahu *Ohlasu písní ruských* k lidové ruské poezii, proto se to rozhodl ve svém článku (předmluvě) napravit. Doufal, že by to mohlo přispět k objasnění výkladu díla.

Jelikož Čelakovský nikde nezaznamenal, z kterých ruských knih při své tvorbě čerpal, mohl o jeho inspiraci Máchal jen spekulovat. Také uvedl, že se pokusil zjistit, z „*které sbírky národních písní ruských Čelakovský asi četl a studoval...*“ Od roku 1770 do roku 1838 vyšlo v Rusku 126 vydání písní, proto si Máchal snažil všimnout jen těch pramenů, které Čelakovský mohl znát. Hlavním pramenem byla pro Máchala kniha *Slovanské národní písně* – první (1822) i druhý (1825) svazek, kde Čelakovský uveřejnil 26 překladů ruských písní i s originály. Máchal se snažil uvést ruská díla, z kterých si Čelakovský vybíral písně k překladu.

Ohlas písní ruských podle Máchala velmi úzce souvisel s knihou *Slovanské národní písně* – navazoval na ni. Více ho nekomentoval. Čtenáři předložil studii, která se snažila určit poměr *Ohlasu písní ruských* k ruské národní poezii, sám rozboru nepřikládal velkou důležitost, hlavní je pro něj „*mocný dojem, jež četba Ohlasu toho bezprostředně vzbuzuje.*“ Nalezení poezie, kterou se Čelakovský inspiroval pro tvorbu *Ohlasu písní ruských*, viděl jen jako zajímavost, jako poslední díl skládky.

„Přece však není bez zajímavosti nahlédnouti v duševní dílnu básníkovu, určití podrobněji poměr jeho skladeb k vzorům ruským a stanoviti prvky a náměty, z nichž básnické dílo jeho se rodilo. Myslím, že se tím i k platnému posouzení básnického umění jeho přispěje a vlastní výklad dílem doplní, dílem i objasní.“³⁵

Jako výkonného estetika a filozofického myslitele popsal Čelakovského František Bílý v článku s názvem *O esteticko – literárním vývoji F. L. Č.* v časopise *Květy*. Upozorňoval, že už jeho spisy předznamenávaly jeho filozofické zaměření. Všímal si, stejně jako Machar, hlavní inspirace Čelakovského. Tu viděl především v zájmu o estetiku, národní písně a Kantovy spisy.

„A zejména vlast naše stála jako Německo dlouho ještě po začátku nového století pod mohutným vlivem Kantova. Ve zvláštní pak oblibu vešla nejmladší sestra filozofických nauk, aestetika. Ta pak těsně se ulila k učení velikého samotáře, vždyť podnes všechny aestetické soustavy kořeny svými zasahují do nauky jeho.“³⁶

Kant však podle Bílého nebyl jedinou osobností, která inspirovala Čelakovského. Dále také uváděl Goetha, Shakespeara, Petrarca, Byrona nebo Puškina.

Je vidět, jak postupem času stoupala potřeba autorů posudků zkoumat tvorbu Čelakovského do stále větší hloubky. První autoři recenzí si vystačili s pojmem národní autor, další si už více všímali i estetiky a formy díla, a ke konci století měli zájem na nalezení i hlavní inspirace Čelakovského.

Národnostně zaměřený článek v duchu prvních recenzentů vyšel z pera L. Quise ve *Světozoru* s názvem *K stému výročí F. L. Č.*

³⁵Čelakovský, F. L. (1899): Ohlas písní ruských. Praha: Tiskem F. Šimáčka, s. 1.

³⁶Bílý, F. (1899): O esteticko-literárním vývoji Františka Ladislava Čelakovského, *Květy*, 21, s. 135.

V úvodu článku se zabýval národním obrozením a „příchodem“ Čelakovského, což popisoval jako pohádku. Ještě více to umocňoval, když Čelakovského *Ohlasy* přirovnával k písni strakonického dudáka (Strakonický dudák, J. K. Tyl, 1847).

Říkal, že básník přišel, když se rozhodovalo o našem životě a smrti. Bylo nutné zachránit český národ, udělat nějaký rozhodující čin – v tomto okamžiku přišel Čelakovský, aby nás zachránil.

„Po horečném blouznění, po dětském žvatlání opakujícím slova sousedům odposlouchaná, konečně to spásné slovo zaznělo. Však nepřišlo samo, ono vtělilo se v jásající píseň – a udivený svět jí naslouchal a počínal věřiti, že žijeme.

Píseň naše to byla, která hlásala a potvrdila nevěřícím naše procitnutí; s písní na rtech jsme slavili své vzkříšení.“³⁷

Kollára sice také Quis obdivoval, ale Čelakovský byl pro něj přednější, protože byl Čech. Tvorbu básníků viděl Quis jako základ české literatury.

Quis se věnoval i problematice napodobování literatury jako před ním i Schulz. Nekritizoval však napodobování jako celek. Kritizoval jen napodobování cizí literatury – neslovanské. Proto napodobování ruské literatury v díle Čelakovského bylo podle něj v pořádku.

„Vše, co bylo před Kollárem a Čelakovským, nebylo zdaleka poezií, nebylo literaturou; to bylo pouhé ladění před ouverturou, to bylo většinou jen nejapné napodobení cizích zvuků; byla to doba učení se, doba tápání ve tmách...Až po Čelakovského bylo, jak již řečeno, české básnictví pouhým napodobováním cizího, a to bez ohledu, hodilo-li se to,

³⁷ Quis, L. (1899) K stému výročí Františka Ladislava Čelakovského, Světozor, 23, s. 193.

co napodobováno, pro nás a naše poměry. Čelakovský zřekl se cizího a jal se napodobovati nejprve ruské a pak, s určitějším již úmyslem, české zpěvy lidové. Tím určil směr poezie své doby a postavil ji na základ domácí.“³⁸

Na jedné básni se však podle Quise projevila individuální citění. Byla to balada „Toman a lesní panna“ – tam již nešlo o napodobování.

Čelakovského výjimečnost Quis spatřoval hlavně v různorodosti, která se objevuje v *Ohlasech*. Lze v nich najít všechny podoby ruské i české lidové písně.

„V této plnosti, v této rozmanitosti podávající lyriku; epiku, kde střídají se jako kouzlem roztoužená píseň milostná s drastickým humorem, dumka se satirou, širokým proudem nesoucí se báseň hrdinná s těsnou formou balady, nebyl Čelakovský v tomto oboru dosud nikým dostižen. Ti, kdo šli později stejnou cestou, Erben, Havlíček, Neruda, Sládek, obrali sobě vždy jen část poezie této; jeden baladu a pověst, druhý píseň.“³⁹

Ve stejném vydání *Světozoru* byla navíc zaznamenána k počtě Čelakovského báseň od Jaroslava Vrchlického s názvem *K stým narozeninám Františka Ladislava Čelakovského*:

*„Jak poutí peklem s Virgilem Dante když
se octli v kruhu básníků zašlých dob,
při mocném ohni z tlumu stínů
na pozdrav veliký hlas jim zněl:*

„Bud' pocta vzdána vladaři pěvců všech,

³⁸ Quis, L. (1899) K stému výročí Františka Ladislava Čelakovského, *Světozor*, 23, s. 193.

³⁹ Tamtéž.

*zda zříte, k nám se vrací již jeho stín?“
a vstříc mu spěli Homer s mečem,
s Ovidem Lukanus, za ním Horac:
Tak v říši Slávy v líbezném údolu,
všech slastí sídle, v besedě Nesmrtných
zřel Kollár v snech svých pěvce chvátat
k Parnassu s „Ohlasem písní ruských“.*

*Ó, sladce nástroj v ruce mu hlaholil,
že všickni svorně spěli mu v ústrety
a vábným čarem zvuků zpitý
celý sbor zavolal: „Čelakovský!“*

*Přes dálku roků, přes jiné poměry
ten půvab dosud v ucho zní stejně všem,
jak druhdy pěvci Slávy Dcery
ve věštné zvoníval jeho dumy!*

*Čas pádným krokem železné chůze své
tak útlý zdeptal nejeden ve prach květ,
však silnou lípu nesklál vichr,
k obloze, která ční na vzdor věkům.*

*Peň její silný mocnými kořeny
se snoubí půdě mateřské, s kterou srost',
a statný v klenbu rozkládá se
ohromných haluzí, těžkých květem.*

*Na jedné sněti slavíků ruský sbor
si zpívá s klidem pradávných lyrníkův,
co druhou větví dav se tísní
domácích skřivanů trilkujících.*

Jen slouchej chvíli! Dobře v nich rozeznáš

*i flétnu drozda milostně unylou,
i kosa notu posměvačnou
ve špačku žvatlavých hlučné směsi.
To píseň naše, úsměvná lahodou,
již zpívá dělník za pluhem kráčeje,
již vzdychne dívka na souvrati
plející modrá kvítka lenu.*

*A růži vůně do květů lipových
se míchá snívá, u paty olbříma
však pestré kvítí roste včelám,
se šťavou moudrosti sladkou dědům.*

*Kmen v slunci pyšně rozkládá haluze,
kol živým plotem vroubený, v kterém trn
se mnohý tlačí na obranu
k odvetě přichystán škůdné zvěři.*

*A nejen poutník zbloudilý náhodou
v říš krásy sváben před ním se zastaví,
dnes celý národ s hlasem díků
na pozdrav volá mu: „Čelakovský!“⁴⁰*

Vrchlický v úvodních slokách odkazoval k *Slávy dceři* Jana Kollára. Čelakovský s Kollárem byli i v předešlých recenzích často k sobě přirovnávání. Podle recenzentů totiž tito autoři nejen dali svými díly základ české literatuře, ale navíc i tvořili v národním duchu.

Ve čtvrté a páté sloce Vrchlický navíc ukazoval, že *Ohlasy* nebyly vhodné jen pro potřeby národního obrození. Nebyly jen literárním dílem, které mělo prvotně přispět k národnímu uvědomění, ale cenila je jako vysoké literární dílo i nová generace, která

⁴⁰Vrchlický, J. (1899) K stým narozeninám Františka Ladislava Čelakovského, Světozor, 23, s. 194.

již tvořila v duchu moderny. Vrchlický to tak mínil, když říkal: „*Přes dálku roků, přes jiné poměry ten půvab dosud v ucho zní všem...*“ V páté sloce k tomu ještě podotýkal: „*Však silnou lípu nesklál víchr, k obloze, která ční navzdor věkům.*“ Silným stromem myslel Čelakovského.

V romantickém duchu se nese posledních šest slok. Vrchlický si představoval, jak se písňe linuly venkovskou idylou - zpívali si je prostí lidé při práci.

V básních lze najít i posudek *Ohlasů*. Vyplývá z ní, že Vrchlický více upřednostňoval *Ohlas písní ruských*. Ve třetí sloce Kollár viděl Čelakovského, jak chvátil k Parnasu pouze s *Ohlasem písní ruských*. V sedmé sloce připodobňoval Čelakovského k mohutné lípě. Na jedné větvi viděl velký ruský sbor slavíků (*Ohlas písní ruských*), na druhé větvi popisoval, jak se tísnili skřivani (*Ohlas písní českých*). *Ohlas písní ruských* tu nepochybně vyznívá slavnostněji.

V roce 1899 byl Vrchlický v den stých narozenin Čelakovského pozvaný na slavnostní shromáždění pořádaném *Českou filozofickou fakultou vysokého učení Karlo – Ferdinandského, Českou akademií Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a Královskou společností nauk*, aby přednesl projev. Ten byl také ve stejném roce zaznamenaný v *Zlaté Praze*.

Čelakovského v úvodu svého projevu představoval nejen jako básníka, ale i jako badatele a vědce. Básnická činnost Čelakovského byla však pro něj nejdůležitější, i protože, jak sám Vrchlický řekl, jí nejvíce rozuměl, jelikož byl sám básník.

„*Myslím, že se nezpronevřím intencím a citům slavného sboru, který mne úkolem tím pověřil, když právě tuto stránku vytýkám. Fr. Lad. Čelakovský byl ovšem jako učitel nějakou bohužel jen krátkou dobu ozdobou tohoto vysokého učení, ale pouze toto faktum sotva by stačilo k oslavě tak vzácné a okázalé. Fr. Lad. Čelakovský má jistě své*

vynikající a trvalé zásluhy vědecké a učitelské, ale byl především velký básník svého národa, vedle Jana Kollára největší z první periody svého vzkříšení, a tento moment byl jistě pro fakultu naši především rozhodující.“⁴¹

Vrchlický se ve svém projevu nevěnoval životu ani době, v níž Čelakovský žil a tvořil. Jak podotýkal, takových studií a kritik, které tyto okolnosti již rozebraly, existovalo mnoho. Snad v každé recenzi, která byla v práci uvedena, se autor o životě Čelakovského zmínil. Vrchlický by tedy jen opakoval. Navíc kvůli tomu, kde Čelakovský studoval nebo co dělali jeho rodiče, si ho nepamatoval. Byl mu vzácný pro své básnické umění.

*„Ale také účel a příležitost mé promluvy dnešní jsou jiného cíle a směru, než všechny podrobné studie doby člověka a básníka. Vím, že mám zachytiti jen jeho básnický obrys, jen vytknouti, proč je nám drahý a milý...“*⁴²

Je zajímavé, že Vrchlický jeho první básnickou činností (1820 – 1822) uvozoval i začátek kvalitního českého písemnictví, které se již dalo srovnávat s literaturou cizích národů. Období předtím považoval za velkou stagnaci. Literatura se nijak nerozvíjela, nezlepšovala. Byla velmi špatná. Najednou však přišel zlom v podobě Čelakovského, kdy se literatura z nulové kvality dostala až na samotný vrchol. Vyznívá to tak, že Čelakovský český národ a českou literaturu „probudil“. Na základě jeho knih mohli tvořit další autoři. S Čelakovským jako vzkřísitelem národa jsme se setkali v recenzích mnohokrát, jeho osoba ve spojení s pojmem vzkřísitel literatury se však až tak často

⁴¹Vrchlický, J. (1899) Fr. Lad. Čelakovský, Zlatá Praha, 18, s. 206.

⁴²Tamtéž.

neobjevovala. Vrchlický však řekl, že si nechtěl všímat doby, chtěl se zabývat uměním, které Čelakovský vytvořil.

„Ale to právě jest naše pýcha, že jsme skokem ani ne jednoho století musili dohonit a také že jsme skutečně dohonili celé periody velkých jiných literatur. Není to nijak přepínáno, že u nás tihlo se od samých počátků a pokusů, od žvatlání děcka hned přímo k vrcholům...A tak jest doba naší přípravy od procitnutí k skutečnému životu duševnímu poměrně k jiným literaturám neobyčejně krátká. Náš národ jakoby útokem se zmocnil svých ztracených pozic, přes mrtvoly mála prvních průkopníků již stoupali nový žáci a ty se osvědčili za krátko mistry a vůdci.“⁴³

Dále Vrchlický připomínal, že Čelakovský neměl na koho navazovat, od koho se učit. Dokonalosti docílil za pouhých třicet let, zatímco v zahraničí museli mnohdy básníci navštěvovat školy, aby se naučili tvořit tak kvalitně jako on. Periodou 1822 (vydání *Smíšených básní*) – 1847 (vydání *Kvítí*) Vrchlický upozorňoval nejen na poetický vývoj Čelakovského, ale i na vývoj celé české poezie.

I když Vrchlický v úvodu ke svému projevu o Čelakovském sliboval, že se nebude zabývat dobou, stejně se tomu nevyhnul. S poukázáním na ni vysvětloval, proč kritika a čtenáři chápali jinak tvorbu Čelakovského v době národního obrození a jinak na sklonku 19. století. Veskrze to dával za vinu rychlosti a povrchnosti života, ale na druhou stranu také podotýkal, že Čelakovského tvorba byla ojedinělá, proto lidé s radostí přijímali každé jeho dílo. Naopak na konci 19. století bylo mnoho kvalitních básníků, kteří produkovali mnoho kvalitní poezie. Čtenář si mohl vybírat a nebyl tak uznalý k autorově práci. Byl rozmazlovaný kvantitou.

⁴³Tamtéž.

„Musíme se opět vmyslet v časy našeho obrození, kdy sebe menší básnička v časopise uveřejněná byla nejen pro úzký kruh, nýbrž i pro celý český národ senzační událostí. My žijeme rychleji a povrchněji. Máme snad právo k tomu, ale mně se vždycky zdá, že naši dědové i otcové byli v zažívání a přijímání děl básnických mnohem šťastnější a proto též uznalejší.“⁴⁴

Přes všechna pochvalná slova, která Vrchlický o Čelakovském pronesl, se mu zdála jeho poezie sice kvalitní, ale pro potřeby „nového věku“ zastaralá. Po pronesení tohoto posudku se ho však snažil zároveň obhajovat, jak kdyby se Čelakovský něčím provinil. Veskrze z textu vyplývá, že Čelakovský byl sice nadaný básník, ale kazila ho doba. Nebyl dostatek dobrých básnických vzorů, od kterých by se mohl přiučit, a tím utrpěla forma básní.

„Kdyby kdo byl duch sebevětší a obsáhlejší, k nejvyšším metám a ideálům tlnoucí, jistá pouta a jisté okovy své doby a svého okolí od sebe naprosto odvrci nemůže... Jsou to ovšem maličkosti formální, je to, abych řekl, tón doby, v které a z které vyrostli – ale to ničeho neubírá na jejich pravé velikosti. A stejné měřítko máme právo vyžadovati i pro své lidi. A zas opakují, nikdy nesmíme zapomenouti, že Čelakovský, pozdější mistr Ohlasů, stál vždy jednou nohou u kolébky k vrcholům, učinit tak smělý krok, jest právě jeho velikostí a zásluhou.“⁴⁵

⁴⁴Tamtéž.

⁴⁵Tamtéž.

Formální maličkostí tu myslel časomíru, kterou popisoval s přívlastky těžká, olověná, necitlivá a nerytmická. Používáním časomíry si podle něj Čelakovský nejvíce uškodil. Přes tento vytykající posudek má však Vrchlický pro používání časomíry pochopení:

„Jde tu někdy o pouhé přestavení slov a básně by získala neobyčejně. Ale staré tradice byly tentokrát silnější, než nám se zdá. My již jinak se na to díváme a jsme pro rytmus a čistotu jeho citlivější. Nás právě nepronásleduje fantom staré metriky klasické jako dědy naše, čteme proto přirozeněji.“⁴⁶

Další Vrchlického výtky se týkala obsahu básní v *Ohlasu písní českých*. Vadilo mu, že do této knihy nezařadil Čelakovský i něco ze svých prvních básnických pokusů – básně: „Děvče, já ti udělám“ (1820), „Blahé ráno“ (1828), „Radostné cestování“ (1828), „Jak víno, jak voda“ (1825), „Květ života“ (1826), „Nevinná sklepnice“ (1826), „Píseň při draní“ (1821) a „Vodník“ (1821). Viděl je jako předzvěst *Ohlasu písní ruských*. Kritizoval Čelakovského nerozhodnost.

Jako prvního kvalitního českého básníka viděl Čelakovského i F. V. Krejčí v článku s názvem *Čelakovský v Rozhledech* s podtitulem *Revue umělecká, sociální, politická*. Kollára jako velkou básnickou osobnost sice také uznával, ale jako u většiny kritiků mu vadilo, že je Slovák.

Je zajímavé, že *Ohlasy* neviděl jen jako produkt národního obrození (jako většina kritiků první poloviny 19. století). Odkazoval na školní příručky, kde je Čelakovský spojovaný s „*primitizmem u buditelských starousedlostí*.“ Pro tohle škatulkování měl Krejčí odpor. *Ohlasy* viděl jako dílo, které není závislé na době. I přestože vznikly v první polovině 19. století, naprosto se od doby distancovaly. Nijak nezabraňovaly

⁴⁶Tamtéž.

pozdějším kosmopolitním snahám. Podle Krejčího nenáležely žádné době, byly nadčasové.

Po umělecké stránce na autorovi *Ohlasů* obdivuje hlavně, jak skvěle dokázal zachytit formu i ducha ať už ruského nebo českého národa. U *Ohlasu písní ruských* oceňoval především hravost a lahodnost. Neobjevovala se tam barbarská krvavost jako u Lermontova, ani „ruské tvary“ jako u Tolstého nebo Dostojevského. Na jeho charakteristice je jasné, že ho neviděl pouze jako napodobitele staroruské poezie. V tom se podle Krejčího projevovala Čelakovského subjektivita. V článku si všímal básně vydané v *Ohlasu písní ruských* „Čurila Plenkovič.“ Jeho osoba byla v ruské literatuře líčena jako velmi atraktivní, ale také jako nevěrná a zámožná. Čelakovský jí propůjčil chrabrost.

„Nevím, neznám tak dalece národních zpěvů ruských, abych mohl srovnávat, ale zdá se mi, že zachytil ruského ducha jen nanejvýš ty tóny, které jeho vlastnímu cítění byly příbuzné.“⁴⁷

Ze souboru *Ohlasů písní českých* rozebíral baladu „Toman a lesní panna“, která se mu kupodivu nezdála krutá. Krejčí měl naopak po přečtení lahodné pocity. Tím se podle něj projevovala opět Čelakovského subjektivita.

Krejčí se ve svém článku občas až násilně snažil Čelakovského přiřadit k moderním básníkům. Spjoval ho často s přívlastkem moderní. Ale tím, jak se snažil prokázat v jeho díle subjektivitu, ho stále více „vracel“ do období romantizmu. V následující citaci výjimečně popisoval Čelakovského jako realistického autora - mluvil o reprodukci děl a zapírání sama sebe.

⁴⁷ Krejčí, F. V. (1899): Čelakovský, *Rozhledy*, 8, s. 25.

„Takto si to vysvětluju: Čelakovský byl duch eminentně umělecko – formální, schopný zapírat se a vžívat do útvarů cizích, reprodukovat styly cizí, chutnat je a křísit. Hle jak to moderně zní! Ano a odvážím se říci dále: Byl to první duch umělecký ve vlastním slova smyslu, první artista, první, který lil češtinu do bezvadných forem uměleckých. Ba řekl bych skorem, že v něm byl zárodky moderního diletanta, kdyby to vůči jeho starosvětské, v ideje své věřící a neskeptické osobnosti neznělo tak paradoxně.“⁴⁸

Subjektivitu v *Ohlasech* na rozdíl od Krejčího popíral František Xaver Šalda ve svém článku *Náš nejstarší umělec* otištěném v *Lumíru*. Podával v něm dokonalou syntézu *Ohlasů*, při níž se snažil dokázat, že Čelakovský byl první český realista. Autoři předcházejících recenzí na tohle stanovisko již také nepřímo naráželi, ale Šalda se nebál na dokazování realistických prvků v *Ohlasech*, postavit celou svou studii.

S Krejčím se shoduje v odporu ke škatulkování Čelakovského - v zařazení jeho osobnosti pod pojem náš klasik. Tahle jeho vlastenecky zaujatá definice se tenkrát objevovala nejen ve školních příručkách, ale i v různých literárních biografiích, studiích a jiných vědeckých pracích. Odpuzovalo ho hlavně, kdy se nějaká literární osobnost jen jednoduše přiřadila pod roušku jednoho směru a tam zůstala po staletí. Asi i proto se škatulkování Čelakovského snažil vyvrátit - ukázat, že tak prosté to zdaleka není.

„Náš klasik. Úměrný, lahodný, libozvučný, krasocitný, bohu, světu i sobě stejnoměrně a náležitě oddaný, se vším vyrovnaný, kouzlem antické formy a křtem křesťanského cítění posvěcený básník – mudrc. Šťastný člověk, který dovedl to vzácné umění, jak být práv sobě i světu, subjektu i objektu a všecko zharmonizovat v řád a lad.“⁴⁹

⁴⁸Tamtéž.

⁴⁹Šalda, F. X. (1899) *Náš nejstarší umělec*, Lumír, 27, s. 229.

S touhle definicí, která měla charakterizovat Čelakovského tvorbu, Šalda nesouhlasil. Zdála se mu příliš lhostejná, neutrální a mdlá. Tímto odsoudil většinu kritik, které jsem se ve své práci věnovala. Obviňoval je hlavně ze znehodnocení tvorby Čelakovského. Kvůli těmto upjatým recenzím se zošklivil mnoha lidem, Šaldu nevyjímaje.

„Celá ta definice byla tak lhostejnický harmonická a harmonický lhostejná, tak neutrálně prostřednická a průměrně mdlá, tak šedivě kornatá a výmluvně nicotná, že mi zošklivila jednu chvíli důkladně i básníka, který nesl všechny ty žvatlavé pitvorné papoušky glosátorů, kritiků a biografů na své pleci. Teprve později jsem pochopil, že nemůže vlastně za tu parazitní havěť, která z něho tyje, a začínal jsem se vmýšlet v jeho bytost.“⁵⁰

Je nutné však říci, že Šalda nechtěl vyřadit Čelakovského z podvědomí čtenářů. Naopak ho velmi obdivoval. Jen se mu nelíbila mínění, s kterými byl spojován. Věřil, že jeho dílo patřilo do toho nejčistšího a nejkvalitnějšího z národní literatury.

Obhajoval ho, když tvrdil, že Čelakovský nemůže být chápán jako klasický umělec. Povaha jeho tvorby to vylučovala. Mínil, jak už jsem upozorňovala, že Čelakovský byl první realistický umělec. To se snažil Šalda velmi věrohodně prokázat. Poukazoval při tom na *Ohlasy*, v kterých se podle něho neobjevovalo nic z Čelakovského individuality – žádná subjektivita. Čelakovský v nich ukazuje Rusko a Česko – charakter těchto zemí, jejich národního ducha, mentalitu a folklor, ne sebe.

„Ne, Čelakovský je intelekt a skoro výlučně intelekt. I kde zpívá píseň, tu sladkou a lehkou věc bez pretense a tendence, nevědomou a utonulou v sobě, nezpívá ji za sebe a

⁵⁰Tamtéž.

pro sebe, nýbrž jako číslo své antologie, ukázkou genu, doklad aesthetický nebo folkloristický: nestojí k ní v poměru spontánní naivity, nýbrž právě reflektivní objektivnosti.“⁵¹

Celé jeho definici přidává na věrohodnosti, když ji dokazuje slovy Čelakovského z úvodu k *Ohlasu písní českých* (1840), který byl v práci již dříve uveden. Svou interpretací se snažil dokázat, že Čelakovský byl především vědec a dokumentarista. Snažil se podchytit prvotně naivitu, kterou se projevuje prstonárodní poezie. Při tvorbě přitom vydal co nejméně ze sebe. Tohle vyjádření autora *Ohlasů* bylo pro Šalda hlavním impulzem pro svá tvrzení. Viděl v něm důkaz o realistické tvorbě Čelakovského.

„Tam to stojí tak jasně, že všecka mýlka je vyloučena. Co reflexí a spekulací je tu, jak chytit tu nesnadnou naivitu, jak obratně a lehce kombinovat, tak obratně a lehce, aby to dopadlo co nejpravděpodobněji, aby se to přiblížilo co nejvíce skutečnosti, přírodě! Básník cítí tu docela jasně ten rozpor mezi svojí reflexí a bezvědomou naivitou lidové tvorby, ví docela jasně, že podniká něco umělého a vlastně vědeckého, sběratelského, dokumentárního. Nezpívá za sebe, má vyloučit všecko subjektivné a má se jen snažit vniknout co nejvíce do svých předloh, asimilovat si je, přerodit a rekonstruovat je z jiných látek.“⁵²

Šalda se svou interpretací snažil dokázat, že Čelakovský měl vše s vědeckou určitostí naplánované a předem zorganizované. Jeho pohledem na umění ho přiřazoval k realizmu, ale zároveň říkal, že tahle snaha po přesném zobrazování nebyla podmíněna

⁵¹Tamtéž.

⁵²Tamtéž.

osobností autora ani jeho zájmem, ale způsobem myšlení za národního obrození. Jinak také řečeno: neměli jsme kvalitní lidovou literaturu, tak bylo potřeba ji vytvořit. Čelakovský tuhle mezeru jen zaplnil. Zobrazil pro další generaci ukázky různých stylů národní poezie, na jejichž základě mohla sama tvořit.

„Myslím, že názor Čelakovského tu je eminentně historický a nanejvýš charakteristický pro starší dobu našeho rozvoje. Je vlastní celé té periodě. Nic se nepodnikalo spontánně, samoučelně, všude proráží snaha, tendence...“⁵³

Neuznával Čelakovského jako básníka, ale jako sběratele. Tvrdil, že pro básnickou činnost je nutná subjektivita a nepromyšlenost – v tom Čelakovský rozhodně nevynikal. Ale to nebylo jediné stanovisko o jeho osobnosti. To, že byl sběratel, by byla velmi zjednodušující charakteristika. Zároveň mu Šalda přisuzoval i titul kritika. Čelakovský, aby mohl *Ohlasy* vůbec napsat, musel nepochybně prostudovat mnoho materiálů k lidové poezii ruského i českého národa. Machar, jak již bylo uvedeno, na tohle téma dokonce napsal studii (*Františka Ladislava Čelakovského Ohlas písní ruských*, Listy filologické, 1899). Šalda upozorňuje, že při svém studiu by se Čelakovský neobešel bez kritického ducha. Při četbě jakéhokoliv díla nepochybně hodnotíme a analyzujeme, tím spíše, když na základě analyzovaného díla chceme postavit naši další tvorbu.

„Ohlasy jsou dílem psychologické intuice, jemného prolnutí všech znaků, charakterů, formy a stylu, veliké přísné kritické analýsy lidové poezie ruské a české a pak neméně jemné a šťastné analogické kombinace.“⁵⁴

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Šalda, F. X. (1899) Náš nejstarší umělec, Lumír, 27, s. 230.

Šalda nikde v článku nemluvil o Čelakovském jako o básníkovi. Nazýval ho sběratelem, kritikem nebo také umělcem, který dokázal věrně zobrazit charakter dvou slovanských národů. Obdivoval za to, že popsal ruského i českého člověka nejen navenek, ale dokázal znamenitě zaznamenat i jeho povahové rysy, city a nálady. V tom byl jistě Čelakovský výjimečný. Autenticita v jeho dílech uchvátila před Šaldou mnoho kritiků. Šalda ale na rozdíl od nich vyzdvihoval ještě lehkost stylu, který Čelakovský používal. I když *Ohlasy* předem promyslel, nevyznívala z nich šroubovanost. Dovedl napodobit i spontánnost lidových písní.

„To dovedl, to mohl zmoci jen veliký umělec, oddaný, pružný, hedvábnými nitkovými tykadly vyzbrojený, zázračně sensitivní duch, který cítil kouzlo stylu a jeho charakter, do posledního nervového zvlnění podat v takovém reliéfu ruský charakter, tak širokými liniemi a hlubokými obzory, tak balvanovitě mohutně a takovým pokojným tokem – to předpokládá velikou obraznost a je na konci dvacátých let, v době šroubované udýchanosti a titěrné pitoresknosti veliký čin umělecké kultury.“⁵⁵

Tvorba *Ohlasů* předpokládala podle Šaldy uměleckou kulturu, která tu před Čelakovským nebyla. Pomáhal si přitom zase slovy z úvodu k *Ohlasu písní českých*, který Čelakovský napsal. Autor *Ohlasů* v něm vysvětloval, proč je *Ohlas písní ruských* od *Ohlasu písní českých* tak rozdílný. Promítal národní kulturu do stylu svých děl. Rozdílnost *Ohlasů* přitom přirovnával k rozdílnosti ruské a české kultury. Tím je řečeno, že Čelakovský se snažil opravdu jen zobrazit oba národy, vyzdvihnout jejich hlavní rysy a tím pádem musel co nejvíce popírat svůj básnický subjekt. Z tohoto pohledu vyznívá jako realistický umělec.

⁵⁵Tamtéž.

„Nevím, kolik dal Čelakovský do svých Ohlasů ze svého obsahově, ale myslím, že to je hlavně umění jasného oka, jasně postřehujícího, přesně zachycujícího oka, jež dovedlo vidět tak charakteristicky lidi, hlavy a tváře. Ty typické, v pevných a nezapomenutelných pózách chycené figury v českém Ohlasu jsou, tuším, i invencí jeho a v nich tolik čistého pozorování a krásné jasné ryjby, že je dobře odůvodněn titul prvného realisty, který byl Čelakovskému přiložen.“⁵⁶

Stejně jako Krejčí neslučoval Šalda *Ohlasy* s dobou. Popíral hlavně staromódnost jeho děl. Jak bylo dříve řečeno, Šalda odsuzoval škatulkování Čelakovského pod pojem náš klasik a spojování jeho tvorby s dobou národního obrození. Viděl v tom problém především pro mladou generaci, která si ho právě se staromódností kvůli školním příručkám spojovala. Říkal, že jen kvůli tomuto názoru nebude nikdy přijímán mládeží. Tvrdil, že tohoto pohledu se musíme zbavit - oprostít se od propracovaného profilu umělce. Je nutné nazírat na Čelakovského z pohledu své doby a tím jeho dílo dosáhne opět uznání.

„Ty obrazy vypadají dnes snad trochu vybledle a staromódně – ale to je osud každého obrazu a nesmí nás mýlit. Musí se najít právě ten samý úhel, z něhož je potřebí je nazírat. V něm dostaneme pak pravou dobovou vůni, oblijí se zvláštním kouzlem stesku a melancholie, a nazírány takto stylově vyzařují zase všecku sugesci, která z nich zdánlivě sprchla.“⁵⁷

⁵⁶Tamtéž.

⁵⁷Tamtéž.

Co se týče obsahu *Ohlasů*, nejvíce Šalda uchvátilo, jak Čelakovský dokázal zobrazit ženu. Obdivoval hlavně, jak ji uměl autor věrně popsat. Nenechal se zmást svými ideály. Byla to realita. Vytýkal ostatním básníkům, že se obvykle naučí jeden model, který pak používají ve veškeré své poezii. V tom se Čelakovský lišil. Když zobrazoval ženu, byla pokaždé jiná. Nepřidával žádný patos, líčil je takové, jaké opravdu byly – pravdivě. Tím nás Šalda opět dostává k důkazu o realistickém prvku v díle Čelakovského. Na protipól k Čelakovskému v zobrazování ženy stávil básníky Kollára a Máchu.

„Kollár má sice erotický patos o exaltaci velikého citu – ale také tolik bombastu a rétorického poseurství proběhne s nimi. Mácha zná osudovou, chorobnou upíří vášeň a dovede ji podmalovat pekelnou, grandiosní tmou – Čelakovský je nekonečně sušší a strážlivější, šedivější a nedůvěřivější a přece, třeba není z rodu hlubších psychologů – erotiků, jen svým poctivým pozorovatelským okem vykrojuje nám správně v plném denním světle několik milých ženských profilů.“⁵⁸

Obdivoval, že se Čelakovský v době romantizmu nebál zobrazovat ženu, která byla vtipná, bystrá, zdravá a všední.

Šaldův článek se od jiných kritik liší nejenom obsahově ale i formálně. Vyznívá spíš umělecky než vědecky. Ale to není divu, protože Šalda po celý svůj život spojoval dvojí polaritu – kritickou a básnickou. Umělecká složka byla podmínkou pro jeho kritiky. Díky tomu si všímal nejenom formy a obsahu díla, ale i osobnosti tvůrce. To se projevuje i v článku *Náš nejstarší umělec*, kde povahu děl spojuje s životním obdobím

⁵⁸ Tamtéž.

Čelakovského. *Ohlasy* byly pro něho znakem šťastného období tvořivosti, *Růže stolistá* pak existenciální krize.

Šalda navíc považoval básníka a kritika za neoddělitelné složky osobnosti. O schopnosti kritického posudku Čelakovského se tu také zmiňuje jako o důležitém prvku pro jeho tvorbu.

Šalda svou kritikou nepochybně *Ohlasy* pozvednul. Do jeho posudků zaujímaly ve všech recenzích místo díla spojeného neodmyslitelně s národním obrozením. Díla, které dávno ztratilo svůj význam. Ale Šalda dokázal, že se musí chápat odděleně od národního obrození. Učinil ho nezávislé na časových potřebách, kam ho zavedla buditecká činnost. Odsuzoval umění, které by mělo sloužit k výchově. Propagoval myšlenku, že umění má pouze sloužit duševnímu a estetickému prožitku. Nesmí se spojovat s politikou.

Zároveň však tvrdil, že umělec je za své dílo zodpovědný, pokud použije své individuální cítění. Proto Čelakovského obsahově nijak mravně nehodnotil. Jak jsem již uvedla, autora *Ohlasů* chápal jako realistického tvůrce. Čelakovský pouze „kreslil“ pravdivou skutečnost, nijak se na ní nepodílel, proto nebyl za své dílo odpovědný. Šalda „*takto prohloubil pojetí estetickými požadavky mravními a zřetely společenskými a kult krásy vědomím odpovědnosti, a pro tuto mohutnou syntézu, ověřenou celým životem statečného vojáka a hrdiny myšlenky si navždy zasloužil jména otce české kritiky.*“⁵⁹

⁵⁹ Novák, A. (1995): Přehledné dějiny literatury české. Brno: Atlantis, s. 1086.

6. Shrnutí všech uvedených recenzí

První recenze *Ohlasů* vznikaly za klasicistního období. Český klasicismus se lišil od světového pojetí především tím, že antika sice dávala vzory i formy, ale látky a inspirace k obsahu byly brány z národního života. Požadavek národnosti byl velmi zásadní. Nesmíme zapomínat, že u nás se tento směr pojil s národním obrozením. Národnostní složka byla také nezbytná pro pozitivní posudek ze strany kritiků. Důležité je, že v dílech žádali inspiraci, ne improvizaci. Neviděli v nich žádnou hru, spatřovali v nich službu vlasti – poslání. Je však zajímavé, že neshledávali vzor v prostonárodních písních (*Přehledné dějiny literatury české*, Arne Novák, 1995), přesto v příručkách věnujících se literatuře, býval Čelakovský ke klasicizmu zařazován. V recenzích jsem se však s názorem, který by jeho dílu přisuzoval klasicistní znaky, setkala jen jednou.

6.1. Polemika mezi Palackým a Langerem

První recenzi k *Ohlasu písní ruských* napsal Palacký v roce 1830 do *Časopisu českého muzea*, který od roku 1827 do roku 1838 redigoval. Tento kritik byl především horlivý vlastenec, proto není divu, že národnost v díle Čelakovského vyzdvihoval - národem myslel celé slovanstvo. Obdivoval, jak Čelakovský dokázal věrně zobrazit národní myšlení, ducha i humor.

Je však zajímavé, že Palacký byl na základě zaměření jeho knihy *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie* (1818) vždy líčený jako důsledný klasicista. V této knize se společně se Šafaříkem snažil prokázat nutnost užívání časoměrné poezie, v níž

spatřovali přiblížení se antickému ideálu. Chtěli pozvednout českou slovesnou úroveň. V posudku k *Ohlasu písní ruských* se ale jako klasicista neprojevoval. Dokonce tento směr kritizoval. Paradoxně se mu nelíbilo napodobování cizí literatury po antickém vzoru. Tvrdil, že tím ztrácíme hlubší význam umění. Literatura byla pak příliš umělá. Dokonce se mu klasicistní formy zdály mrtvé. Tímto posudkem vyvrátil zařazení tvorby Čelakovského do klasicistního směru. Rozhodně v této recenzi neposuzoval klasicismus pozitivně: „*Vzorové námi vládnou a formy mrtvé; domníváme se, že básniti nám nelze, nehodí-li se verše naše pod rubriku ódy, rub zpěvu, balady, elegie, idyly a co v těch jmen více.*“⁶⁰ Tohle poznání nabývá ještě více na důležitosti, když si uvědomíme, že Palacký byl dokonce líčený jako hlavní představitel klasicizmu.

Čelakovského tvoření v klasicistním duchu tím spíše vyloučil, když jeho dílu přisoudil romantické prvky (cit čistolidský, jemnost...).

Na *Ohlasy* reagoval ve stejnojmenném časopise i J. J. Langer. Jeho posudek, jak již bylo řečeno, se projevoval hlavně přísnou kritikou *Ohlasu písní českých*. Tento názor byl založen hlavně na romantickém vlivu působícím na Langeru. Čelakovského sice uznával jako mistra, ale na rozdíl od Palackého v jeho tvorbě spatřoval klasicistní rysy (jako jediný). Je zajímavé, že oba kritici měli pravdu. Každý se totiž soustředil na jinou složku *Ohlasů* – Palacký na styl, Langer se zabýval napodobováním lidové poezie, v čemž spatřoval potlačování individuality. Pokud Čelakovský nepoužíval při svém tvoření básnický subjekt, nemohl být přirozeně považovaný za romantického autora.

„*Toto vše plynulo u mladých romantiků českých ze zvýšeného subjektivismu básnického, jenž zdůrazňoval osobnost, prožitek, akt tvůrčí a tím reagoval na objektivizační snahy klasicizmu jak u Jungmanna, tak u Čelakovského. Proto zamítali také trpné podřizování*

⁶⁰ Sojka, J. E. (1862) : Naši mužové. Praha: Tiskem a nákladem Antonína Renna, s. 287.

individuality tvůrčí lidové písní, jak se dalo v ohlasech Čelakovského a jeho nohsledů; bystře tu rozlišili oblast lyrickou, kde má básník vyjádřiti celou svou bytost, od okruhu epického, v němž integrace s lidovým duchem jest žádoucí.“⁶¹

Tyto zásady formuloval a hájil Langer, proto není divu, že *Ohlas písní českých* podrobil přísné kritice. Nelíbilo se mu napodobování lidové poezie, ale pak je divné, že *Ohlas písní ruských* označil za nejnárodnější poklad. U něj šlo také o nápodobu.

V rozboru *Ohlasu písní českých* sice odsoudil „padělání“ lidových písní, ale naopak ocenil, jak Čelakovský odkázal zpracovat baladický styl v básni „Toman a lesní panna“. Jak postihnul tajemné kouzlo a tragičnost.

„Dosud vládl v české baladice starý sloh XVIII. století, jenž tragiku, hrůzu, zázračnost a příšernost parodoval, převáděl v grotesku a schválně se přibližoval drastickému podání zpěváku jarmarečnických: Š. Hněvkovský, V. Nejedlý i K. S. Šnajdr si libovali v tomto slohu.“⁶²

6.2. Kritické posudky postavené na vlasteneckém cítění

Nad klasicizmem i romantizmem v Čechách však vždy vítězila národnostní složka - národní duch. Klasicistní a romantický směr tvořil sice základ literatury, ale obsahově musela odpovídat národním potřebám. Lidé velmi špatně přijímali nadvládu rakouské monarchie, poněmčování a cenzuru. Vlivem toho se zde projevovala velká tendence k příklonu k ruskému národu. Obrat od austroslavizmu k rusofilství prožil Dobrovský,

⁶¹Novák, A., Novák, J. V. (1995): Přehledné dějiny literatury české. Brno: Atlantis, s. 369.

⁶²Tamtéž.

Jungmann, Marek, Hanka, ale i Čelakovský. Pro příklon Čelakovského k literatuře v duchu slovanství si ho kritici velmi cenili. Převážná část recenzí zaznamenaných v této práci nesoudila Čelakovského na základě umělecké složky. Autoři hledali v jeho *Ohlasech* hlavně národnost, hodnocení formy se objevuje zcela výjimečně. Viděli v něm básníka, který se pouze snažil hájit český národ.

V tomto duchu byla orientovaná leckde nespravedlivá biografie od vídeňského publicisty Jana Erazíma Sojky (*Biografie a charakteristiky mužův slovanských*, 1862). Zabýval se sice českými i jinoslovanskými spisovateli, ale přednější bylo pro něj zaznamenání vlastních názorů a „tragických“ osudů spisovatelů. To vystupovalo mnohdy do popředí na úkor jejich spisovatelské činnosti. A to byl bohužel i případ Čelakovského.

Sojka si sice v úvodu životopisu dává za úkol postihnout životopisy velkých literárních osobností, ale v biografii Čelakovského se více dozvídáme o francouzských sporech a Vavákovi. Na tomto základě vybízel český národ k boji a Čelakovský vystupoval jako ten, který ho měl vést.

Z jeho charakteristiky *Ohlasů* je navíc cítit, že nejde jen o literární, ale o národní zbraň. Formy a estetiky si Sojka nevšímal. Čelakovský byl tedy podle něj bojovník za národ, který se obětoval pro zemi a i přes nepřízeň osudu v tom boji setrval. *Ohlasy* byly jeho zbraň.

Na této recenzi je přesně vidět, jak si lidi někdy až přehnaně upravovali literární osobnosti a díla pro svou potřebu. Čelakovský byl jistě ojedinělou osobností působící v české literatuře, ale představa jeho v pozici bojovníka a následně oběti je poněkud přehnaná.

Podobně jako Sojka, avšak už ne s takovou monumentální nadsázkou (v tom byl Sojka ojedinělý), se k Čelakovskému postavil i Bohumil Janda (*Vzpomínka na F. L. Č.*, Zlatá

Praha, 1864). Avšak Jandovo podání vyznívalo spíše jako povídka. V tom se od Sojky lišil. Ten se sice literární tvorbě Čelakovského také nevěnoval až tak, jak by zasloužila, ale i přesto ho více popsal než Janda.

Stejně jako Sojka viděl Janda v literatuře také jen prostředek národní výchovy - *Ohlasy* podle něj takovou literaturu reprezentovaly. To netvrdil jen na základě svého mínění, ale i dokládal svými vzpomínkami z dětství. Vyznívalo to značně pateticky, když Janda líčil své zážitky z dětství. Popisoval, jak si zpíval písně z *Ohlasů* a celá vesnice s ním.

Kritici tenkrát zřejmě úzkostlivě hledali někoho, komu by mohli přisoudit status oběti. I u Jandy se tato tendence projevovala. Čelakovský byl podle něj mučedník národa - kritici mu zneuznali práci. Zacházel se svým míněním však ještě dále. Z jeho článku vyznívalo, že kdo kritizoval Čelakovského, byl odpůrcem českého národa a jeho buditelů. Čelakovský tu vystupuje jako symbol národního obrození.

Tohle pojetí však nejvíce vygradovalo, kdy Janda popisoval jeho smrt. Nejen že ji dával za vinu kritikům, ale opět z toho vyznívala velká patetičnost. Janda to popisoval jako by s jeho smrtí současně přišel i konec národa, nadějí, snů a života.

„Nápadná ti musela být jeho nemoc. Pořád se hádali, i po smrti a po secirování, jakou nemocí sešel. Napsali: na rozmíšení krve; není to pravda, bohužel že není. On skončil duševní chorobou, jak se dobře dr. Staněk prohlásil. On bojoval dlouho, bojoval s nerovným sokem – s bídou... Co ti mám psát o pohřbu! Studující nesli rakev až k bráně, pak ji vezli na Volšany. Nejdojímavější bylo při tom, že celý valný zástup šel za rakví s odkrytou hlavou – víš, co to u nás znamená. Nad hrobem měl p. Štulc řeč: byla pěkná a dojmavá, ač pouhá improvizace. Nato zapěl sbor vedením Nedvěda: Animas – a Čelakovského spouštěli do hrobu. Lid slzel, děti sirotci hlasitě bědovali, naši stáli

zádumčivě. Šero se kladlo na smutný hřbitov, ticho bylo, ani list se nehýbal, celá příroda cítila a želela, když zaduněly hrudy na rakvi...“⁶³

Celý článek spíše než jako recenze vyznívá jako demonstrace za český národ. Autor *Ohlasů* tu vstupuje jako jeho zástupce. Stejně jako u Sojky tu při kritickém hodnocení převládala národnostní složka nad uměleckou. Byla hlavním kritériem při hodnocení. Čelakovský není pozitivně posuzovaný pro formu nebo estetický přínos, ale pouze pro obsah (své zaujetí slovanskou literaturou).

Formu *Ohlasu písní českých* naopak velmi řešil později J. Vlček (dokonce k ní dokázal přiřadit přívlastek národní). Věnoval se tu i národní otázce - tomu, co je vlastně národ. Vymítil z něj nejen vše německé, ale i vše slovanské, neuznával tak vysoce *Ohlas písní ruských* jako *Ohlas písní českých*. *Ohlas písní ruských* podle něho nepřispíval nijak k vidině samostatného českého národa. Nelíbilo se mu, že česká literatura byla jen odleskem cizích idejí. Bohužel však Čechy byly opožděné v rámci obecného kulturního vývoje. Celý článek byl založený na věnování se závislosti literatury na cizích předlohách. Osobitému tvůrčímu aktu básnickému už tolik pozornosti nepřikládal.

Není proto divu, že ho tak uchvátil *Ohlas písní českých*. Čelakovský, jak již bylo řečeno, se věnoval před začátkem tvorby samotného díla studiu prostonárodních písní. Jeho básně tedy nesly znak české lidové kultury – nebyly závislé na cizích předlohách. Tím byly pro Vlčka důležité (přispívaly ke kvalitnímu začátku české tvorby).

Vlček byl ojedinělý i tím, že neposuzoval *Ohlasy* na základě obsahu, ale na základě formy. I když i v ní hledal národnostní prvky, velmi se lišil od podání předcházejících recenzentů.

⁶³Janda, B. (1864): Vzpomínka na F. L. Čelakovského. Zlatá Praha, 1, s. 3.

Podvědomí o Čelakovském jako o obroditeli národa převládalo i v 70. letech 19. století. Kryšpín se vrací v článku *F. L. Č. a K. Vinařický o českém slabikáři* (Beseda, 1878) k pojetí Čelakovského jako mučedníka národa. Z článku vyplývá, že ho spíše než Čelakovský - literát uchvátil Čelakovský - oběť národa. *Ohlasy* tu zmiňoval jen jako důkaz velké oběti pro český národ. Za to sklídl jen „*bídu a psotu*“: „...*jen takový velikáni obětují z pouhé lásky k vlasti a národu celý život svůj, třeba jim bylo snášeti za všecko od rodilých bratří jen nevděk a v zemi rodné na větším díle je bídu a psotu...*“⁶⁴

V trochu jiném pojetí, ale pořád v národním duchu, si všímal tvorby Čelakovského Ignác Jan Hanuš v knize s názvem *Život a působení Františka Ladislava Čelakovského* (1855). V životopisu se věnoval jeho osobnímu i profesnímu životu. Bohužel v rámci posuzování literárních děl jeho vědecká píle ztroskotala. *Ohlasům* tu věnuje jen chabou zmínku.

Neviděl v nich jen dílo, které nese národní známku. Naopak si všímal toho, jak se Čelakovskému podařilo skloubit národnost s uměním. Jako jeho nejlepší dílo jmenoval *Ohlas písní ruských*. *Ohlasu písní českých* se nevěnoval, nekomentoval je, i když z národního hlediska byly důležitější – zaznamenávaly přece české písně, písně našeho národa. Viděla bych to jako důkaz toho, že Hanuš viděl více důležitou uměleckou stránku než vlasteneckou. *Ohlas písní ruských* byl po umělecké stránce vždy ceněn víc.

Další z recenzí, která si všímala národnostní známky v *Ohlasech*, byla od J. V. Friče (*František Ladislav Čelakovský*, Národní listy, 1882). Uvozoval ji básní od Jana Pravoslava Koubka, která zde byla již dříve uvedena (s. 27). Již tato báseň napovídá, kam se bude ubírat celý článek. Koubek v ní zcela jasně vyzdvihoval národnost a slovanskou původnost, odsuzoval napodobování cizí literatury (tím myslel neslovanské).

⁶⁴Kryšpín, V. (1878): *F. L. Č. a K. Vinařický o českém slabikáři*. Beseda učitelská, s. 124.

Není divu, že Frič jako člen radikálního křídla proti absolutizmu, viděl Čelakovského jako umělce, který je zcela oddaný jen českému národu. I když článek je spíše manifestací jeho vlastní osoby, kterou velmi idealizuje. Čelakovskému se zde věnuje jen okrajově. Stejně ale z článku vyznívá vysoké zaujetí pro český národ. Čelakovského jednotlivé básně tu popisuje jako lidové písně, které si zpívali prostí lidé při práci nebo je považovali za útěchu v těžké době. Neviděl na nich Čelakovského podíl. Netvrdil však o autorovi *Ohlasů*, že napodoboval lidovou poezii. Prohlašoval, že ji vytvořil. To byl zcela odlišný pohled na *Ohlasy*. Zajímavé je srovnání s Langerem. Oba autoři v *Ohlasech* spatřovali národního ducha, ale každý jiným způsobem (Langer tvrdil, že jde jen o napodobování).

Národnostně byl zaměřený i *Kritický rozbor* (předmluva k *Ohlasu písní českých*, 1896) od Františka Bílého. Ten na rozdíl od jiných recenzentů nechápal národ jako všechny slovanské země. Za vlast považoval jen Čechy. Proto viděl *Ohlasy* jako dva rivaly. Obhajoval samozřejmě *Ohlas písní českých*. Modernější byl jeho názor ve vidině Čelakovského jako vědce, který si nejprve důkladně prostudoval a pak teprve zaznamenal národní poezii. S tímto pojetím jsem se setkala dále jenom u Šaldy. Ten obdivoval stejně jako Bílý Čelakovského píli ve studiu českého národa a jeho specifického charakteru.

Je však zajímavé, že Bílý došel se svým záměrem korunovat básně v *Ohlasech* na pravou, nevyumělkovanou poezii tak daleko, že vůbec nepřiznal na nich podíl Čelakovského. Viděl v nich pouhou kopii lidové poezie. Čelakovského pojetí se mu nezdálo odlišné. Zobrazil ty samé názory, city i životní zvláštnosti, které ukazovaly i pravé lidové písně.

V roce 1899 (sto let od narození Čelakovského) vyšel poslední národnostně zaměřený článek v 19. století, který se týkal Čelakovského. Napsal ho L. Quis a pojmenoval ho *K stému výročí F. L. Č.*

Quis se zde představoval jako opravdu vděčný pěstitel tradic. O to pak je zajímavější období, kdy svůj článek vydal. Na konci 19. století se kritika ubírala už poněkud modernějším směrem (Šalda, Krejčí, Vrchlický...), nespočívala již jen v posuzování děl na základě národnostního zaměření.

Čelakovský v pozici zachránce národa byl zřejmě velmi oblíbený. Tak ho tu zpodobňoval i L. Quis. Jeho charakteristika však vyznívala jako pohádka. Popisoval, jak se básník zčistajasna objevil na scéně, když ho národ nejvíce potřeboval. Vyznívalo to dokonce tak, že kdyby Čelakovský nevydal *Ohlasy*, celý český národ by byl zničený.

Quis se věnoval i napodobování literatury. Tato problematika se v souvislosti s Čelakovským objevovala velmi často. Někteří recenzenti odsuzovali napodobování veškeré cizí literatury (západní i slovanské), tedy i *Ohlas písní ruských*, jiní napodobováním mínili jen kopírování stylů západní literatury. Do této skupiny patřil i Quis.

České i ruské „tvary“ přijímali kritici v *Ohlasech* velmi dobře. Ale to není nic zvláštního. Nutno dodat, že západní literatura byla v kvalitě daleko před českou literaturou. Ta neměla na čem stavět. Proto není divu, že se autoři snažili napodobovat německou, převážně klasicistní, literaturu. Čelakovského dílo bylo proto přijato s velkým nadšením. *Ohlasy* byly čistě slovanského původu. Přišlo jim, že pomocí nich znovu vysvítala zašlá sláva českého národa v podobě toho, co nejvíce může představovat český národ – lidové poezie. Čelakovský byl pro ně zprostředkovatelem těchto národních písní, za to mu byli nepochybně vděční. Bohužel si ho už více nevěšili jako umělce. Nezajímal je jeho básnický subjekt.

6.3 Kritické posudky snažící se přiřadit tvorbu Čelakovského k směrům 19. století

Odlišný tón v kritice zazněl v podání Jaroslava Pospíšila v článku *Náš věk a literatura česká* (Obzor, 1855). Autor se tu snažil (na rozdíl od ostatních národnostně zaměřených kritiků) přiřadit českou literaturu k evropskému kontextu. Snažil se ji přidružit k francouzské, anglické a německé literatuře. Nerozděloval písemnictví na slovanské a západní, ale na americké a evropské. Prosazoval nutnost překladů. Tím se podle něho mohla česká literatura více zdokonalovat. Nezbytné viděl nejen překlady cizích knih do českého jazyka, ale i českých knih do cizích jazyků. Literaturu viděl jako nejlepší prostředek pro reprezentování naší země. Podmínky kvalitního díla, vhodného pro překlady, mimo jiné splňovaly i *Ohlasy*.

Tímto názorem se lišil Pospíšil od jiných kritiků. Sice se ve svém článku projevoval také jako velký vlastenec, ale nesnažil se za každou cenu odtrhnout českou literaturu z evropského kontextu. Předchozí autoři kritik viděli Čelakovského pouze jako reprezentanta Slovanstva. Mínili, že vytvořil *Ohlasy* jen pro potřebu českého národa. Jen jako dílo, které mu má pomoci navrátit sebevědomí. Pospíšil si však uvědomoval i jejich formální kvalitu a výjimečnost různosti stylů, které Čelakovský dokázal vytvořit. Dalším kritikem, který se neomezoval pouze na zkoumání vlasteneckých rysů v *Ohlasech*, byl František Ladislav Rieger. Ten zařadil Čelakovského do svého *Slovníku naučného*. Jednalo se o první českou encyklopedii, jejíž první svazek vyšel v roce 1859 a poslední, jedenáctý v roce 1874. Na slovníku pracoval mimo jiné i s Jakubem Malým a Janem Gebauerem.

Rieger především obdivoval, jak Čelakovský dokázal věrně zobrazit ruský a český charakter. Tím ale nijak nevyzdvihoval v díle národnostní složku nad jiné. Čelakovský byl podle něj velmi dobrý pozorovatel a pečlivý student lidové literatury. Tvrdil, že Čelakovský uměl velmi dobře všechny lidové spisy prostudovat a umně zpracovat do *Ohlasů*. Projev individuality z jeho strany tímto vylučoval. Tím ale jeho hodnotu nijak nesnižoval. Naopak ho považoval za génia. Obdivoval, jak s přesnou detailností dokázal napodobit styl ruských i českých lidových písní a zobrazit přesnou charakteristiku, kterou se vyznačují oba národy – ruský národ byl proslulý hrdinstvím, český zase humorem.

Jako jediný si navíc Rieger všiml v *Ohlasech* pravopisu. Líbilo se mu, že v době, kdy trvaly hádky o bratrský a analogický pravopis, se Čelakovský rozhodl použít skladný s ou a v.

Riegrův posudek se hodně lišil od těch přecházejících. Národní stránku nevyzdvihoval, dokonce si jí ani nevšiml. Důležité po něj bylo posoudit, jakým způsobem Čelakovský dokázal zpracovat téma, které si vybral. To zhodnotil velmi příznivě.

Od národnostního hlediska se také naprosto oprostil Ferdinand Schulz v článku s názvem *Příroda v českém básnictví* (Osvěta, 1872). V *Ohlasech* se především snažil rozpoznávat romantické prvky (stejně jako před ním Palacký). Uznával jeho tvůrčího ducha - Čelakovského individuální podíl. Subjektivita se podle Schulze projevovala v umění zobrazit přírodu: "...*dáti svému citu podobu z přírody, aby z toho spojení vzniklo dílo umělecké, to vyžadovalo mistry, jakých najednou nebývá mnoho ani v četnějších literárních společnostech, než jaké jsou v národě našem.*"⁶⁵

Povahu jeho tvorby navíc spojoval s tvorbou Erbena, což byl typický romantický autor 19. století.

⁶⁵Schulz, F. (1872): *Příroda v českém básnictví*. Osvěta, 1, s. 21.

Napodobování literatury se věnoval Schulz ve svém článku *Balada a romance*. Nekritizoval Čelakovského, naopak v přizpůsobení se cizím látkám, formám a prostředí viděl jediné východisko pro českou literaturu. Proto činnost Čelakovského ve všech směrech schvaloval.

Nevěnoval se však napodobování lidové poezie, ale tvrdil, že Čelakovského tvorba spočívá v inspiraci Goethem. Dokonce tvrdil, že bez Goetha by nebylo Čelakovského. Největší podoba podle Schulze spočívala v jádru jejich tvorby - tím byla epika. Čelakovského s Goethem později spojoval i František Bílý.

Autor, který také neviděl tvorbu Čelakovského omezenou na národní přesvědčení, byl Jan Neruda v *Humoristických listech*.

Spolu s Hájkem byl Neruda představitelem nové kritické školy. Hledali inspiraci hlavně u mladoněmecké literární školy, která kritikou prosytila politiku, filozofii i veškerou beletrii. Za své předchůdce považovali Havlíčka, Sabinu a Nebeského. Chybělo jim však mnoho k pravé velikosti. Nedostával se jim hlavně pevný umělecký názor a hlavní estetické hledisko. Naopak tu převládaly společensko – reformní tendence, národně veřejné ohledy a příležitostné projevy v národním duchu (*Přehledné dějiny literatury české*, A. Novák, 1995).

Na tomto základě spočívala i Nerudova kritika Čelakovského. Snažil se ho sice vylíčit jako moderního básníka, ale nad těmito kosmopolitními snahami pořád převládal národní duch. Obdivoval tu například, jak Čelakovský dokázal výborně spojit své umělecké cítění s požadavky národní poezie. Zde je vidět Nerudova velká rozpolcenost. Nemohl se rozhodnout, zda je Čelakovský moderní nebo národní básník. Přesto ale jako první spojil autora *Ohlasů* s přívlastkem moderní. Na romantické a klasicistní prvky se zaměřovali i někteří jiní kritici. Modernost v jeho *Ohlasech* však našel jako první Neruda.

Kritického ducha při tvorbě *Ohlasů* nacházel v osobnosti Čelakovského Ferdinand Menčík. Ten v roce 1877 začal ve *Světozoru* vydávat článek na pokračování s názvem *Epigramy Františka Ladislava Čelakovského*. Začátek jeho kritické činnosti však nespatořoval v jeho prvních epigramech ale už v tvorbě *Ohlasů*.

Menčík navíc přiznával na *Ohlasech* Čelakovského podíl. Podle něj se do nich promítal básnický subjekt. Řadil ho tedy k romantickým autorům. Klasicismus zařazoval ke zkostnatělému směru, který byl pouze založen na napodobování evropské literatury. To vyznívalo podle Menčíka směšně. Čelakovského tvorbu však jako napodobování nechápal. Viděl ho jako tvůrce lidové poezie, který se jen přiučil formě a charakteru národa studiem původních lidových spisů. Díky těmto kvalitám stavěl Čelakovského na protipól ke klasicistním autorům. V jeho díle viděl originalitu, neztotožňoval ho s lidovou poezií. Kromě této originality obdivoval i estetické cítění, kterým Čelakovský vynikal.

Menčík se ve svém článku však hlavně zabýval kritikou. V autorovi *Ohlasů* viděl velký kritický potenciál. Tvrdil, že ten se však neprojevil, až když začal vydávat *Epigramy*, ale mnohem dříve – při tvorbě *Ohlasů*. Čelakovský musel přechít k jejich vytvoření mnoho materiálů a ty následně i zhodnotit – podrobit kritice. A tady se poprvé projevil jeho kritický duch

Neobdivoval ho však pouze za schopnost posoudit lidovou poezii, ale i za nadání podrobit kritice sama sebe. To byl podle Menčíka důležitý talent, bez kterého se žádný autor neobešel. Autoři, kterým scházela autokritika, si jen jednoduše vzali za vzor nějakého evropského literáta a vytvořili podle jeho díla svou knihu. To však nepřinášelo nic nového. Čelakovského obdivoval za to, že dokázal zhodnotit své síly, napsat něco na základě svého tvůrčího básnického aktu. Navíc se dokázal přizpůsobit poměrům,

v jakých se nalézal český národ. Nechtěl za každou cenu tvořit vysokou poezii, jen protože to bylo v té době moderní. Chtěl napsat něco, co by přijímal český čtenář.

Na pojetí Čelakovského jako vědce navazoval i Leander Čech ve svém článku O estetických názorech Františka Ladislava Čelakovského (Hlídka literární, 1893).

Je zajímavé, že při zpracovávání svého posudku použil i psychologii. Snažil se vyzkoumat, jaké city u nás vyvolává estetické dílo. Jeho recenze je zaměřena především na estetiku. Estetické hodnoty se snažil dokázat právě v Čelakovského *Ohlasech*. Ty posuzoval na základě citů, které v nás vyvolávají. Tyto city, tvrdil, mohou být buď nábožné nebo estetické. Nábožné byly ty, které byly omezené jen na jednu osobu a estetické ty, které se líbily více lidem. *Ohlasům* na základě této definice přisuzoval city estetické – dílo bylo masově oblíbené.

Dalším znakem, který podle Čecha vyvolává estetický cit, byla ukázka života. Ukazovat život bylo podle něho hlavním úkolem umění. Na umění zobrazování u Čelakovského se shodli téměř všichni recenzenti. Leander Čech tvrdil, že Čelakovský tím, že ukazoval ruské a české charaktery, prezentoval zároveň i život a tímto především vyvolával estetický cit. Na tom Čech postavil svou definici krásna. Tímto tvrzením ale pouze nevysvětlil, proč vzbuzovaly *Ohlasy* estetický cit, ale nepřímou je přiřadil k realizmu, když mluvil o zobrazování skutečného a pravdivého života.

Je vidět, že každý z recenzentů si v díle dovedl najít znaky, které odpovídaly jeho smýšlení. Dokázali tam objevit národnostní, klasicistní, romantické i realistické prvky. O žádné recenzi *Ohlasů* však nemůžeme říct, že by byla lživá.

6.4 Moderní kritické umění v podání J. Vrchlického, J. S. Máchala, J. Vlčka a F. X. Šaldy

Jak je vidět, česká literární kritika se až do 80. let (někdy až s přesahem do 90. let – Quis) nesla v duchu dvou protichůdných směrů. Kritici se buď v díle zaměřovali na prvky všech směrů 19. století nebo v něm hledali národnostně výchovné snahy. Veskrze jsem se však nesečkala s recenzí (kromě kritiky od Langerera), která by se pokoušela *Ohlasy* soudit a více rozebírat. Omezovali se na zprostředkování jeho prací a vyzvednutí prvků, které se tam podle nich objevovaly. Většinou je psali beletristé, kteří měli hodnotit knihy svých přátel a známých. Je tedy pochopitelné, že byli shovívavější.

Z těchto podmínek vycházel i Jaroslav Vrchlický, „*ale u něho za nedostatek pevné metody jednotného kritického stanoviska štědře odškodňovaly schopnosti vmýšleti se a vžívatí se do cizích osobností básnických, jemný humor pro formální stránku literárního umění, nevšední sčtetlost v západoevropské poezii, rychlost ve shledávání obdob, dar umění podobiznářského a půvab slohový; nejbliže stál svou metodou kritice životopisné.*“⁶⁶

Vyjádření se k *Ohlasům* z pera Jaroslava Vrchlického jsem našla dvě a obě z roku 1899. První byla báseň, která vyšla ve *Světozoru* a nesla název *K stým narozeninám Františka Ladislava Čelakovského*. Báseň velmi připomíná národnostně zaměřené kritiky z předchozích let. Čelakovského tu představoval jako národního umělce a srovnával ho s Kollárem. V jeho básních v *Ohlasech* neviděl podíl básnického subjektu, líčil je jako lidové písně, které se líbili pouze prostým lidem na vesnicích. Měli jim sloužit jako zpestření při práci na polích. V jeho podání to vyznívalo, jakoby básně z *Ohlasů* byly určeny pouze pro sedláky a nehodily se pro širší inteligenci.

Ve stejném roce byl Vrchlický pozvaný na slavnostní shromáždění, aby pronesl o Čelakovském projev, ten byl pak zaznamenaný v *Zlaté Praze*.

⁶⁶Novák, A., Novák, J., V. (1995): Přehledné dějiny literatury české. Brno: Atlantis, s. 697.

Tento projev byl významem zcela odlišný od jeho předcházející básně. Neprojevovaly se zde již žádné národnostně výchovné tendence. Naopak zkoumal *Ohlasy* na základě formální a obsahové stránky. Čelakovského tu navíc představuje nejen jako básníka, ale i jako badatele a vědce.

Prisoudil jeho tvorbě vysokou estetickou kvalitu, když uvozoval jeho první básnickou činností (1820 – 1822) začátek nového českého písemnictví, na kterém může stavět další básnická generace. Dokonce ho pojmenoval i jako vzkřísitele literatury. Literaturu, která vznikala před Čelakovským, nepovažoval za kvalitní ve srovnání s cizími díly. Vrchlický se tedy jen neomezoval na českou literaturu, ale i na celý evropský kontext. Ale jak jsem již podotkla, to bylo dáno jeho obrovskou orientací v západoevropské literatuře.

Nevhodnost v jeho díle pro potřeby nového věku viděl v používání časomíry. Zastaralost tedy neviděl v obsahu, spatřoval ji ve formě. Časomíra v poezii byla totiž znakem klasicistního umění. Tuhle formu, kterou Čelakovský použil, však dával Vrchlický za vinu době: „*Kdyby kdo byl duch sebevětší a obsáhlejší, k nejvyšším metám a ideálům tíhnoucí, jistá pouta a jisté okovy své doby a svého okolí od sebe naprosto odvrci nemůže.*“⁶⁷

Tahle kritika byla od obsahu předcházející básně Vrchlického ve všem rozdílná. Nijak se tu nezmiňuje o národnosti, naopak vyzdvihuje obsahovou i formální kvalitu (až na malé výtky – časomíra). Ale je nutné si uvědomit, že báseň napsal k příležitosti oslavy Františka Ladislava Čelakovského a uveřejnil do *Světozoru* nejen pro vzdělance ale i pro obyčejné lidi. Posudek uveřejněný v *Zlaté Praze* byl však prvotně projev ke slavnostnímu shromáždění pořádaným inteligencí českého národa – *Českou filozofickou fakultou vysokého učení Karlo – Ferdinandského, Českou akademií Františka Josefa*

⁶⁷Vrchlický, J. (1899) Fr. Lad. Čelakovský, Zlatá Praha, 18, s. 207.

pro vědy, slovesnost a umění a Královskou společností nauk. Není proto divu, že se v zaměření tyto dva texty lišily.

V roce 1899 uveřejnil Máchal svůj článek, který se jmenoval *Kritický posudek vzhledem k národní poezii ruské* do *Listů Filologických*. Ten byl navíc použitý i jako předmluva k vydání *Ohlasů písní ruských* z roku 1899. S kritikou tento text však neměl mnoho společného. Vyzníval spíše jako studie.

Máchal zde dokazoval obrovský smysl pro lidovost, když se pokoušel dopátrat předloh, které Čelakovský využil pro tvorbu *Ohlasů písní ruských*. Máchal sice tvrdil, že tomuto rozboru nepřikládal důležitost, ale tomu není snadné uvěřit. Pro něco bezcenného by si přece nedal tak obrovskou práci v dohledávání lidových písní v ruských lyrických knihách. Ty v textu velmi umně vyjmenoval. Doložil však jen to, že se Čelakovský inspiroval ruskou lidovou poezií, což bylo už dávno známé.

Určit vztah Čelakovského tvorby k přítomnosti se pokusil František Václav Krejčí v článku s názvem *Čelakovský* (*Rozhledy*, 1899).

Ve svém posudku se snažil *Ohlasy* vytrhnout z područí doby. Odpuzovaly ho hlavně školní příručky, které Čelakovského řadily k národnostně zaměřeným umělcům. Tvrdil, že *Ohlasy* se od jakékoliv doby distancují, jsou nadčasové. Přisuzovat Čelakovského tvorbu jakémukoliv období, viděl jako velkou křivdu, jako znehodnocení umělce. Na základě tohoto tvrzení na nich přezkoumával moderní kritickou metodu.

V *Ohlasech* nacházel tvůrčí básnický subjekt. Neviděl ho jako napodobitele staroruské poezie ani tehdejších ruských autorů (Tolstoj, Dostojevskij, Lermontov). V *Ohlasu písní českých* se zase podle něj projevovala Čelakovského subjektivita, když přetvořil baladický styl v básni „Toman a lesní panna“. Balada se obvykle měla vyznačovat krutostí a špatným koncem. Krejčí však tuhle její charakteristiku nespojoval s touto básní. Tvrdil, že měl po přečtení spíše lahodné pocity.

Krejčí se ve svém posudku snažil zapudit stávající názor o Čelakovském a dokázat, že jeho dílo není závislé na době. Snažil se ho přiřadit k moderním básníkům. Ale tím, jak u něj neustále prokazoval subjektivitu, ho přiřazoval k romantizmu. Ve svých definicích ho zase jmenoval realistou. Ve svých názorech si tedy Machar velmi odporoval.

Jaroslava Vlčka jsem už sice přiřadila ke kritikám svým obsahem zaměřených na prokazování národnostní známky v *Ohlasech*, ale jeho osobitý kritický posudek není až tak jednoznačný.

Vlček sice tvrdil, že Čelakovského poezie prvoplánově přispívá k národnímu uvědomění, ale zároveň i v jeho tvorbě hledal kořeny romantizmu. Jeho inspiraci však nespatořoval v dílech Goetha, ale v osobnosti Herdera, který stejně jako Čelakovský velmi obdivoval lidovou poezii. Spatořoval v ní nejenom odraz národnosti, ale i kolébku náboženství a filozofie. Vlček navíc tvrdil, že spojuje literární a kulturní historii.

Tvrdil, že Čelakovský dal do *Ohlasů* hodně ze svého subjektivního cítění. Nemyslel si, že se omezil jen na napodobování. V individualitě a v umění postihnout duševní ráz českého a ruského člověka, viděl romantické prvky.

Navíc konstatoval, že se Čelakovský inspiroval od ruské a české lidové poezie pouze ve formě. To bylo to výjimečné, co čerpal z cizích předloh. Je důležité říci, že tím neobviňoval Čelakovského z napodobování. Inspirace je to pravé slovo. Vlček to nazýval jako „*nádech od pramenů*“. Věděl, že tvorba jiných autorů byla mnohdy stavěna na kopírování cizích předloh, to však nebyl podle něj Čelakovského případ. Autor *Ohlasů* potřeboval velký talent, aby na základě prostudovaného materiálu stvořil tak kvalitní dílo. Proto Vlček považoval i *Ohlas písní ruských* za původní českou skladbu, která nese svěží nádech ruského národa.

V *Ohlasu písní ruských* už sice viděl individuální autorův podíl, ale více se mu zdálo, že se zrcadlí Čelakovského nitro v *Ohlasu písní českých*. Navíc tvrdil, že tím že byl

Čelakovský Čech, dokázal lépe postihnout mentalitu českého člověka než ruského. Dokonale zobrazil jeho povahové rysy, když mu přisoudil zájem v satirách a baladách, odpor k cizincům a „měšťákům“, milostný vztahy a humor.

Vlčkova kritika byla hlavně výjimečná velmi podrobným zhodnocením formy *Ohlasů*. Nikdo před ním se jí tak dalece nevěnoval. Tímto pohledem se velmi lišil od ostatních národnostně zaměřených kritiků, kteří ve formální stránce viděli kopii stylů ruské a české lidové poezie. Vlček naopak tvrdil, že právě ve formě se promítala Čelakovského individualita.

„Čelakovský rozpráví malebnou antithesou, rznými epitety, plastickým širokým paralelizmem; básně nerýmuje, vyhýbá se slokám, rytmus jeho proudí se volně, bez patrných schémat a pravidel, a předc jak by zlata ukrajoval. A přes tento nádech a barvu svých pramenů Čelakovský zachoval si původnost: invence, výmysl básnický, kterým z látky tvoří umělecký celek a vdechuje ji duši, je majetkem jeho. Ani pabásnění, ani napodobení – původní skladba česká v duchu přerozmanité a přebohaté písňe lidu.“⁶⁸

Zcela výjimečná byla recenze od Františka Xavera Šaldy, která se věnovala většině prvků, na které předchozí kritiky jen narážely – Čelakovskému jako realistovi (F. V. Krejčí a L. Čech) a kritikovi (F. Menčík). Šaldův článek se jmenoval *Náš nejstarší umělec* a byl uveřejněn v *Lumíru* v roce 1899.

Šalda byl spolu s Jindřichem Vodákem, Františkem Václavem Krejčím, Jiřím Karáskem a Arnoštem Procházkou vůdčí osobností nového kritického směru. S psychologickým a estetickým rozbohem spojoval umělecké cítění, básnické vyjádření i intenzitu osobnosti.

⁶⁸Vlček, J. (1892): Vzpomínka na Františka Ladislava Čelakovského, *Čas*, 6, s. 3.

Inspiroval se hlavně metodami francouzských kritiků. Jeho postup spočíval hlavně ve snaze vytrhnout dílo z prostředí, kde bylo stvořeno, a časového ovzduší. Věnoval se hlavně podrobným rozborům, pomoci kterých se snažil dopátrat podstaty díla a kulturním vztahům spisovatele k životu a ke společnosti (*Přehledné dějiny literatury české*, A. Novák, 1995).

Na Šaldově recenzi je zajímavý především sloh. Objevuje se tu nová forma – smělé básnické obrazy a obraty, které znázorňují jeho abstraktní ideje, typický proud slova, často až barokní stavba vět a hromadění cizích termínů. Na tom se později bude rodit i forma eseje (*Přehledné dějiny literatury české*, A. Novák, 1995). Šaldu celý život spojovala dvojí polarita – básnická a kritická, proto je jeho forma stylu pochopitelná.

Při rozboru *Ohlasů* se Šalda hlavně soustředil na dopátrání se souvislostí mezi ideovým zaměřením tohoto díla a realistickými vlastnostmi, které v něm nacházel.

Odpuzovalo ho násilné přiřazování tvorby Čelakovského k době národního obrození. Neviděl *Ohlasy* jako ideové dílo. V škatulkování viděl velkou křivdu na autorovi *Ohlasů*. Tvrdil, že vlivem toho ho nikdy nebude mladší generace přijímat jako umělce. Proto se v své recenzi snažil dokázat, že jeho dílo není závislé na době. Je nadčasové. Je nutné na tvorbu Čelakovského nazírat z podoby své doby. Pro Šaldu byl tvůrce *Ohlasů* prvním realistou.

Realistické prvky v jeho díle se snažil velmi věrohodně dokazovat. Prvotně poukazoval na tyto rysy v souvislosti s *Ohlasy*, kde se v názoru na ně od některých předešlých kritik velmi lišil. V *Ohlasech* se totiž podle něho neobjevovalo nic z Čelakovského osobnosti, neměl na nich žádný individuální podíl. Šalda tvrdil, že v nich pouze zobrazoval lidské charaktery, nic nového netvořil. Snažil se jen podchytit naivitu prstonárodní poezie. Čelakovský si navíc podle Šaldy vše předem pečlivě promyslel. Jeho plány dokazoval především úvodem k *Ohlasu písní českých*, který Čelakovský napsal. Tam skutečně

vyprávěl, jak se snažil ve své práci podchytit českého a ruského ducha. Ale, jak sám Šalda tvrdil, jeho touha po přesném zobrazování nebyla podmíněna jeho osobností, ale dobou. Za národního obrození byla velká potřeba zaplnit mezery v českém písemnictví. Pokud jsme neměli kvalitní poezii, prózu a drama bylo nutné ho vytvořit (Jungmannův program). A stejná touha byla po kvalitní lidové poezii. Tuhle mezeru Čelakovský zaplnil. Tím mimochodem zobrazil i ukázky různých stylů v poezii, na kterých mohla stavět další básnická generace.

V osobnosti Čelakovského neviděl Šalda tvůrčí básnický subjekt. Popisoval ho jako sběratele. U básníka podle něj bylo nutné subjektivní cítění a nepromyšlenost. Když tvrdil, že tyto básnické rysy se v jeho díle neobjevují, vyřadil ho zároveň i z okruhu romantických autorů.

Šalda dokázal dílo vnímat jenom jako celistvost, na které se podílí nejen básnický tvůrčí umělecký duch ale i kritická činnost. Text mu nabýval souvislosti až s dotykem čtenáře, který ho dotvářel. Plnohodnotnou recepci pak podle Šaldy vytvářel kritik. Ten si však musel vypracovávat měřítko nejen v závislosti na svém vlastním cítění, ale i na zájmu umění a kultury. Na základě této definice se podle něj kritika přibližovala umění.

Svou představu kritika vyjadřoval Šalda i v polemikách, které provázely rozpad skupiny kolem manifestu České moderny:

„Kritik je v podstatě totéž co básník: voják určitých idejí a myšlenek...Kritik, který by byl skutečně objektivní, který by pouze zrcadlil a pasivně odrážel všechny jevy literární, nemá významu a ceny pro pohyb a rozvoj literatury (Čas, 5, Nové boje, 1896).“⁶⁹

⁶⁹ Novák A., Novák J. V. (1995): Přehledné dějiny literatury české. Brno: Atlantis, s. 1079.

Kritického ducha spatřoval i v osobnosti Čelakovského. Nepřipisoval mu tedy je status sběratele. Kritika se podle Šaldy projevila u Čelakovského při četbě prostonárodní poezie, na jejímž základě postavil *Ohlasy*. Čelakovský nezkopíroval lidovou poezii do svého díla. Nebyla to věrná kopie. Z toho vyplývá, že ji musel nejprve zhodnotit – podrobit kritickému posudku. A vzhledem k tomuto posudku teprve vytvořit dílo, které by bylo ve shodě s jeho kritickým vnímáním. Hodnocení se nemohl Čelakovský vyhnout, když na základě analyzovaného díla chtěl postavit svou vlastní tvorbu.

„Ohlasy jsou dílem psychologické intuice, jemného prolnutí všech znaků, charakterů, formy a stylu, veliké přísné kritické analýsy lidové poezie ruské a české a pak neméně jemné a šťastné analogické kombinace.“⁷⁰

Šalda přisuzoval Čelakovskému status sběratele, básníka a kritika. Jeho článek na rozdíl od jiných neměl jen vyjadřovat poctu Čelakovskému. Jeho úsilí spočívalo hlavně ve snaze vymítnout podvědomí o Čelakovském, kterého všichni učebnicově spojovali s dobou národního obrození. Šalda s tímto názorem nesouhlasil. Vadilo mu, že stávající kritice vytvořili mezi díly, které vznikaly za národního obrození a tvorbou v rámci požadavků moderního umění hranici. Přisuzovali těmto dílům jenom „*mlčenlivou existenci*“ (*Renesance – čeho?*, F. X. Šalda, 1879).

Šaldův kritický posudek stojí stranou od všech předcházejících recenzí. Na žádnou z nich nenavazoval. Ohajoval zcela nové názory. To vše bylo způsobeno jeho vysokým zaujetím pro kritiku. Přisuzoval jí velké poslání. Chápal ji jako umění, které lze srovnávat s beletrií.

⁷⁰Šalda, F. X. (1899) *Náš nejstarší umělec*, Lumír, 27, s. 230.

Šalda byl bezesporu pro svůj ojedinělý postup vůdčím propagátorem nové metody kritické. Ve své kritické tvorbě se inspiroval především od francouzských kritiků (Taina, Hennequina, Guyaua a Morice), anglických filozofů (Ruskina a Emersona), psychologa a estetika Nietzscheho, od novoidealistických vykladačů psychologického dění (Croceho a Diltheye), klasiků francouzského románu (Balzaca a Stendhala) nebo francouzských impresionistických malířů (Pascala, Kierkegaard a Dostojevského). Díky vysokému zaujetí těmito osobnostmi k nám přinášel nové kritické umění.

Je zajímavé, že Čelakovského neobviňoval z napodobování. Tím se lišil od lumírovských i dekadentních názorů. Stěžejní se mu zdála jen plnost a původnost tvůrčí osobnosti. Neulpíval však na neživé ideologii – proto odsuzoval také spojování jakýkoliv děl s dobou národního obrození. Od díla však vyžadoval ústřední myšlenku. Nestrpěl zařazení tvorby Čelakovského pod vějíř národních idejí. Tvrdil, že žádný umělec není sluhou ať už klasicistní, romantické, realistické nebo dekadentní školy.

V Šaldových kritikách se pojil analytický, kritický a intuitivní duch. Tím jsou výjimečné. Navíc se všechny své kritické soudy snažil dokázat. Na ostatních posudcích mu vadila především „kritická láska a nenávisť“, kdy recenzenti na základě osobního pojetí přenášeli pomstychtivé soudy do svých článků. Šalda nepochybně kritiku pozvedl, vysvobodil ji ze služby filozofie a udělal ji nezávislou na časových potřebách. To je případ i *Ohlasů* – buditelská činnost je zařadila původně k národnímu obrození, ale Šalda tomuto dílu dokázal přisoudit i znaky moderního umění. Dokázal, že nepodléhají žádnému času.

Závěr

V diplomové práci byla podle zadání zpracována recepční vlna *Ohlasu písní ruských* i *Ohlasu písní českých* v 19. století. Z posbíraných kritických posudků byla sestavena kostra všech dobových ohlasů, které jsem podle jejich povahy rozdělila do čtyř tematických okruhů. První recenzenti se *Ohlasům* začali věnovat za klasicistního období. Poezie musela nést znaky vysokého klasicistního umění, ale zároveň z ní muselo vyzařovat i vlastenecké cítění. Tato složka byla pro pozitivní posudek velmi důležitá. Vlastenecké ideály hledali kritici v díle po celé 19. století.

Prvním recenzentem, který se věnoval tomuto dílu, byl František Palacký. Nebyl však jen prvním, ale vůbec jediným, který hodnotil znaky jen jednoho *Ohlasu* a to *Ohlasu písní ruských* (*Ohlas písní českých* nebyl ještě v roce 1830 vydán). Jako v jediné recenzi jsem se tu tedy nesetkala se srovnáváním *Ohlasů* mezi sebou.

Na celé jeho recenzi bylo zároveň zajímavé, že Palacký jako hlavní propagátor klasicistního umění přisoudil *Ohlasu písní ruských* nejen znaky, které nese romantismus, ale navíc ve svém posudku ostře odsoudil klasicizmus, když mu přisoudil „*formy mrtvé*“.

Jedinou nepříznivou kritiku jsem našla v posudku od J. J. Langerova. Nebyl to však jen nepříznivý soud, čím tato kritika vynikala. Jak jsem již podotýkala, Čelakovský byl v učebnicích i v jiných knihách zabývajících se literaturou povahou své tvorby přiřazovaný ke klasicistnímu směru (mimo jiné i v *Přehledných dějinách literatury české*, Arne Novák, 1995). Proto je zajímavé, že pouze jedna recenze mu přisuzovala znaky tohoto směru a tou byla právě Langerova. Svoji tezi postavil na zkoumání způsobu, jakým tvořil Čelakovský. Ten byl podle Langerova založen na pouhém

napodobování pravé lidové poezie. Jako zastánce romantizmu vinil Čelakovského z toho, že při se ve své tvorbě nevěnoval svému individuálnímu cítění.

Tyto dvě recenze byly prvními kritickými posudky *Ohlasů*. Už v nich se objevila polemika kolem zařazení Čelakovského. Tahle problematika se týkala celého 19. století. Většina kritiků však tento problém vůbec neřešili a viděli v jeho *Ohlasech* jen ztělesnění jejich vlasteneckých idejí.

Pouze národností prvky hledal v díle i Jan Erazím Sojka. Ten se věnoval osobnosti Čelakovského ve své knize *Biografie a charakteristiky mužův slovanských*. Sojka však byl vlasteneckou ideou tak zaujatý, že celý posudek vypadal jako celistvost trochu směšně.

Jisté však je, že hlavní Sojkův zájem nebyl podrobit kritickému posudku tvorbu Čelakovského ani napsat o něm životopis. Sojkův text byl postaven na tématu boje za vlast. Jako inspiraci uváděl Velkou francouzskou revoluci. Ze Sojkovy charakteristiky ani nevyplývá, že by chápal Čelakovského jako literárního umělce. Nevěnoval se tu povaze jeho tvorby. Nic se tu nedozvídáme o estetice ani o formální stránce *Ohlasů*. Ty tu Sojka líčí jako zbraň a Čelakovského jako bojovníka, který má vést český národ do bitvy za vlast.

Sojkův článek byl nejvíce vlastenecky orientovanou recenzí, s kterou jsem se při svém zkoumání recepce *Ohlasů* setkala.

Vlastenecky laděný byl i posudek od Bohuslava Jandy z roku 1864 (*Vzpomínka na Františka Ladislava Čelakovského*, Zlatá Praha), v něm se však již neprojevovala tak velká snaha udělat z Čelakovského bojovníka za národ. *Ohlasům* však také přisuzoval jen národnostně výchovný účel, který má přispět k vyššímu sebevědomí českých lidí.

Velmi často se projevovala snaha chápat Čelakovského jako symbol mučedníka národa. Takhle ho ve svých recenzích popisovali Sojka, Janda ale také V. Kryšpín (*František*

Ladislav Čelakovský a Karel Vinařický o českém slabikáři, Beseda, 1878). Je vidět, že tyto recenzenty více zaujal Čelakovského osud než jeho literární činnost. *Ohlasy* byly chápány jako oběť, kterou Čelakovský postoupil. Dal si velkou práci se sháněním materiálů a za to sklidil jen nevděk. Potřeba najít oběť rakouského systému byla opravdu velká.

Další zásluha, která byla Čelakovskému přisuzována, byla záchrana národa. Jako k spasiteli k němu přistupoval L. Quis. *Ohlasy* viděl jako velmi důležité dílo, které přispívalo k sebevědomí národa. Dokonce to vyznívalo tak, že kdyby je Čelakovský nenapsal, tak by byl český národ zničený. Sojka, Janda, Kryšpín i Quis se z Čelakovského snažili udělat symbol národnosti.

Kritici, kteří v *Ohlasech* nenalezali pouze národnostní známku, ale i estetický cit, byli Ignác Jan Hanuš a František Bílý.

Hanuš si ve své knize *Život a působení Františka Ladislava Čelakovského* všímal, jak dobře dokázal Čelakovský skloubit národnost s uměním.

Bílý zase ve své předmluvě k *Ohlasu písní ruských* z roku 1896 nepovažoval Čelakovského pouze za národního umělce, ale i za vědce. Všímal si jeho badatelské činnosti. Je zajímavé, že tvůrce *Ohlasů* neviděl jako napodobitele lidové poezie, ale chápal ho přímo jako jejího stvořitele. Mezi původní lidovou poezií a básněmi v *Ohlasech* neviděl žádný rozdíl. Tvrdil, že zobrazují ty samé názory a city, které zaznamenává lidová poezie. Nepřiznával na nich podíl Čelakovského.

Zlom v posudcích *Ohlasů* nastává v článku *Náš věk a literatura česká* Jaroslava Pospíšila (Obzor, 1855). Ten českou literaturu neviděl uzavřenou do sebe, ale všímal si i evropského kontextu. Jeho recenze však byla založena především na výzvě k většímu množství překladů a to buď do českého jazyka, nebo z českého jazyka. Vyzdvihoval

však estetické kvality *Ohlasů*, když je viděl jako reprezentativní dílo vhodné pro překlady. Nechápal je tedy jako účelné jen pro potřeby českého národa.

Badatelské schopnosti Čelakovského hodnotil Rieger ve svém *Slovníku naučném* (1864). Čelakovského tu nepopisoval jako básníka a umělce, ale jako badatele a vědce. Jeho badatelské a vědecké schopnosti bylo to jediné, čeho si při hodnocení jeho tvorby všímal. Jakýkoliv projev individuality v *Ohlasech* ze strany Čelakovského vylučoval. Tvrdil, že pouze zkoumal a pak zpracoval lidové spisy do *Ohlasu písní ruských* a *Ohlasu písní českých*. Básnický tvůrčí subjekt tímto vylučoval.

Naopak znaky, kterými se vyznačuje romantismus, nacházel v *Ohlasech* Ferdinand Schulz. Věnoval se jim v článcích *Příroda v českém básnictví* (Osvěta, 1872) a *Česká balada a romance* (Osvěta, 1877). Přiznával individuální podíl Čelakovského na *Ohlasech*. Subjektivitu spatřoval hlavně v umění zobrazit přírodu. Tahle schopnost se podle Schulze nedala napodobit ani opsat z původní lidové poezie. Čelakovského pocity se podle něj promítaly právě do popisu přírodních jevů.

Estetické a formální kvality vyzdvihoval i Jan Neruda (*František Ladislav Čelakovský, Humoristické listy*, 1881). Zároveň je tu však vidět jeho velká rozpolcenost ve smýšlení o rysech, kterými by se kvalitní literatura měla vyznačovat. Na jednu stranu je tu vidět velká touha po moderních estetických kvalitách, na druhou stranu touha po literatuře, která se má prokazovat národnostně výchovnými rysy. Vyřešil to tak, že se pokusil oba požadavky spojit. U *Ohlasů* obdivoval moderní tendence, které se tam protínají s požadavky národního cítění. Přesto je jeho posudek výjimečný. Neruda jako první přisoudil *Ohlasům* modernost.

Výjimečná byla i recenze od Leandera Čecha (*O estetických názorech Františka Ladislava Čelakovského*, Hlídka literární, 1893). Při svém posudku si pomáhal i psychologii. Zaměřoval se na pocity, které v nás vyvolávají různá díla. Na tomto

základě pak stavil své pojetí estetiky. *Ohlasy* podle něj byly estetickým dílem, protože byly masově oblíbeny.

Estetické city vyvolávalo podle Čecha zobrazování života ve všech jeho formách. Čelakovský, když ukazoval české a ruské charaktery lidí, zobrazoval i život a tím jeho *Ohlasy* nabývaly estetičnosti.

Čechova recenze byla výjimečná i tím, že v ní nepřímě přiřazoval Čelakovského k realizmu – viděl ho jako mistra v zobrazování skutečnosti.

Vysokou estetickou kvalitu přisuzoval tvorbě Čelakovského i Jaroslav Vrchlický – vydáním jeho první knihy uvozoval i začátek nového, českého písemnictví. Stalo se tak v projevu ke stému výročí narození Františka Ladislava Čelakovského. Ten byl v roce 1899 zaznamenaný v *Zlaté Praze*. Je však zajímavé, že ve stejném roce uveřejnil ve *Světozoru* báseň k poctě Čelakovského, kde vyzdvihoval v *Ohlasech* národnostně výchovné tendence. V projevu se však o vlasteneckých kvalitách nezmiňoval. Ale to bylo dáno nejspíš tím, že každý z těchto textů byl určený k jinému účelu – projev pro inteligenci, báseň pro obyčejné lidi.

Při zkoumání recepce *Ohlasů* pro svou diplomovou práci jsem narazila i na dvě recenze, v kterých jejich autoři přisuzovali Čelakovskému status kritika. Byl to článek od Ferdinanda Menčíka (*Epigramy Františka Ladislava Čelakovského*, Světozor, 1887) a od Františka Xavera Šaldy (*Náš nejstarší umělec*, Lumír, 1899). Tento status mu přisuzovali na základě jeho zkoumání lidové poezie, které předcházelo tvorbě *Ohlasů*.

Šalda i Menčík tvrdili, že by se Čelakovský při tvorbě *Ohlasů* bez kritického ducha neobešel. Lidovou poezii pouze nečetl, ale i hodnotil a na tomto základě teprve mohl pracovat na ohlasové poezii.

Menčík ve svém článku pozitivně nehodnotil jen Čelakovského schopnost posuzovat literaturu, ale i schopnost posuzovat sama sebe. Nechyběla mu autokritika. Tohle byla podle něj nejdůležitější vlastnost pro tvoření literatury.

V odporu ke škatulkování Čelakovského se zase shodl Šalda s Krejčím. Nelíbilo se jim, že školní učebnice a literární příručky viděli jeho tvorbu jenom jako prostředek, který má přispět k národnímu uvědomění. Tvrdili, že *Ohlasy* nelze přiřazovat k žádné době, od toho se distancují. Jsou nadčasové. Neviděli je jako ideové dílo. Tento názor považovali za velkou křivdu na Čelakovském.

Šalda se dokonce snažil najít v *Ohlasech* i prvky realistického umění. Tvrdil, že se v nich neodráží nic z Čelakovského subjektu. Čelakovský byl podle něj především mistr v zobrazování reality. Dokázal popsat ruského i českého člověka i s jeho životním postojem, city a ideály. Chtěl podchytit naivitu prstonárodní poezie. Podle Šaldy byl Čelakovský první český realistický umělec.

Pomocí vyjádření kritiků v posudcích *Ohlasů*, jsem dokázala, že soudit tohle dílo jen na základě doby, v níž vzniklo, by byla hodně zjednodušující charakteristika. Jako dílo, které slouží pouze k národnímu uvědomění, ho nechápala ani většina recenzentů. Je samozřejmé, že v nich kritici hledali rysy, které odpovídaly jejich smýšlení, ale také je vidět, že je tam s průkazností našli. Proto soudím stejně jako F. X. Šalda, že *Ohlasy* nepatří jen jedné době – jsou nadčasové. K přihlídnutí k tomuto faktoru je nutné na ně i nahlížet. Čelakovský byl s jistou určitostí velký vlastenec a chtěl, aby *Ohlasy* nesli známku národnosti (předmluva k *Ohlasu písní českých*), ale kromě národnostně výchovných linií lze z určitého pohledu najít v *Ohlasech* i klasicistní, romantické nebo realistické rysy.

Seznam literatury

Sekundární literatura:

Novák, A., Novák, J. V. (1995): Přehledné dějiny literatury české. Brno: Atlantis.

Haman, A. (2007): Trvání v proměně. Praha: Arsci.

Primární literatura:

Čelakovský, F. L. (1840): Ohlas písní českých. Praha: U Kronbergra.

Čelakovský, F. L. (1840): Ohlas písní českých. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna.

Čelakovský, F. L. (1881, 1887): Ohlas písní českých. Praha: I. L. Kober.

Čelakovský, F. L. (1896): Frant. Lad. Čelakovského Ohlas písní českých. Praha: Umělecká beseda.

Čelakovský, F. L. (1898): Fr. Lad. Čelakovského Ohlasy. Praha: J. Otto.

Čelakovský, F. L. (1846): Fr. Lad. Čelakovského Ohlas písní ruských. Praha: B. Haas.

Čelakovský, F. L. (1847): Spisů básnických knihy šestery. Praha: České muzeum.

Čelakovský, F. L. (1882, 1887, 1890): Ohlas písní ruských. Praha: I. L. Kober.

Čelakovský, F. L. (1884): Ohlas písní ruských. Praha: K. Wiesner a spol.

Čelakovský, F. L. (1899): Ohlas písní ruských: kritický rozbor vzhledem k národní poesii ruské. Praha: J. Máchal.

Uhlíř, J. S. (1861): Spisy Jaroslava Langera. Praha, Vídeň: Kober a Markgraf.

Sojka, J. E. (1862): Naši mužové. Praha: Tiskem a nákladem Antonína Rennu.

Rieger, F. L. (1862): Slovník naučný. Praha: I. L. Kober.

Sebrané listy (1865). Praha: Tiskem a nákladem Dra. Ed. Grégra.

Hanuš, I. J. (1855): Život a působení Františka Ladislava Čelakovského. Praha: Tisk umělecko-knihtiskařského ústavu Karla Bellmanna.

Periodika:

Palacký, F. (1830): ref. Ohlas písní českých. Časopis společnosti vlasteneckého muzea v Čechách, 2, s. 13.

Langer, J. J. (1834): Starožitné básně ruské. Časopis vlasteneckého muzea v Čechách, 7, s. 21.

Havlíček, K. (1846): Literatura lužická. Česká včela, 58, s. 232.

Pospíšil, J. (1855): Literatura česká: Blumenlese. Obzor, 3, s. 69.

Janda, B. (1864): Vzpomínka na Františka Ladislava Čelakovského. Zlatá Praha, 1, s. 2 – 3.

Schulz, F. (1872): Příroda v českém básnictví. Osvěta, 1, s. 21.

Schulz, F. (1877): Česká balada a romance. Osvěta, 7, s. 46 – 57.

Kryšpín, V. (1878): F. L. Č. a K. Vinařický o českém slabikáři. Beseda učitelská, 5, s. 124 – 126.

Neruda, J. (1881): F. L. Č. Humoristické listy, 32, s. 250.

Frič, J. V. (1882): František Ladislav Čelakovský. Národní listy, 214, s. 1 – 3.

Menčík, F. (1887): Epigramy F. L. Č. Světozor, 17, s. 262 – 295.

Vlček, J. (1892): Vzpomínka na Františka Ladislava Čelakovského, Čas, 6, s. 2 – 4.

Čech, L. (1893): O estetických názorech Františka Ladislava Čelakovského, Hlídka literární, 10, s. 49 – 51.

Bílý, F. (1899): O esteticko-literárním vývoji Františka Ladislava Čelakovského, Květy, 21, s. 135 – 136.

Quis, L. (1899) K stému výročí Františka Ladislava Čelakovského, Světozor, 23, s. 193 – 195.

Vrchlický, J. (1899) K stým narozeninám Františka Ladislava Čelakovského, Světozor, 23, s. 194.

Vrchlický, J. (1899) Fr. Lad. Čelakovský, Zlatá Praha, 18, s. 206 – 208.

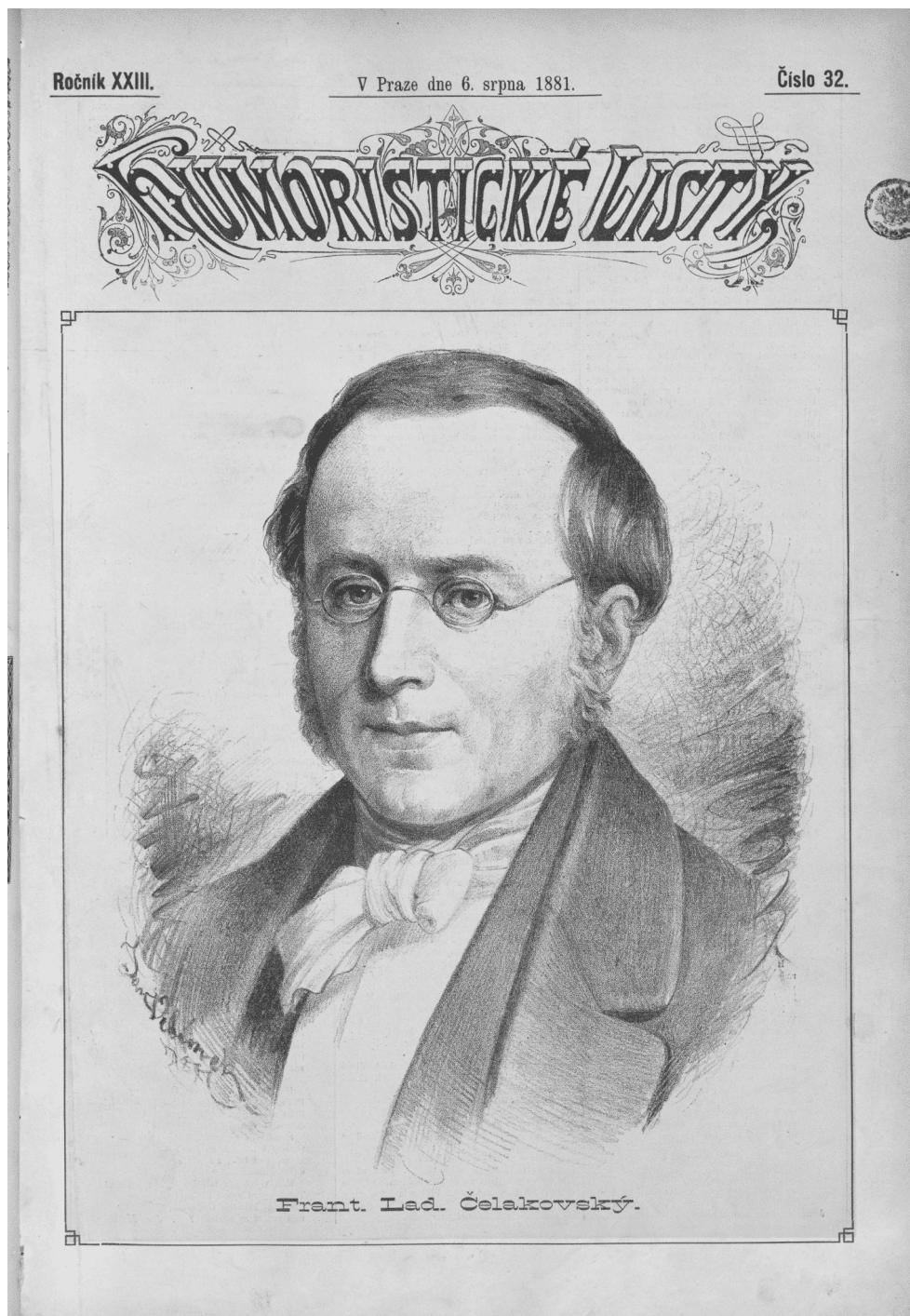
Krejčí, F. V. (1899): Čelakovský, Rozhledy, 8, s. 25 – 28.

Šalda, F. X. (1899) Náš nejstarší umělec, Lumír, 27, s. 229 – 231.

Přílohy

Příloha č. 1

Podobizna Františka Ladislava Čelakovského

ROČNÍK XXXIII

V PRAZE, 3. BŘEZNA 1899

ČÍSLO 17 (1654)

K STÉMU VÝROČÍ NAROZENÍ

FRANTIŠKA LADISLAVA ČELAKOVSKÉHO

NAPSAL LADISLAV QUIS

V českém kalendáři měli by sedmý den měsíce března vyznačiti červenou literou jako den slavný a šťastný; vzdýt nám daroval před sto lety prvního velkého básníka, narozeného na půdě české.

A přišel ten básník v pravý čas, přišel v poslední již chvíli, kdy rozhodovalo se o našem životě a smrti.

O té otázce rokovali chladní učenici a státníci nad tím po dlouhé agonii strnulým ústrojím, jež slulo kdysi českým národem, a většina soudila, že nadešel již neodvratně konec. Jen hrstka neucených, slabých vzpírala se tomu výroku; všichni ostatní byli hlostejní. Ale víra té hrstky nestačila ke spáse; tu bylo třeba přesvědčiti svět činem o životní síle toho již rozrušením propadajícího těla. Než jaký čin, jaký projev byl tu možný, když bezvládný ten Lazar nad to byl spoután na všech údech? Zbývalo jen slovo. Ale slovo tu muselo být dosti mocné, aby bylo všude slyšáno, aby nevznělo na plano. A slovo to muselo býti ryzí, české, vyvážené z nehlubšího nitra vlastní bytosti.

Po horečném blouznění, po dětském zvatlání, opakujícím slova sosedům odposlouchaná, konečně to spasné slovo zaznělo. Však nepřišlo samo, ono vtělilo se v jásající píseň — a udivený svět jí naslouchal a počínal věřiti, že zijeme.

Píseň naše to byla, která hlásala a potvrdila nevěřícím naše prociťnutí; s písní na rtech jsme slavili své vzkříšení.

A tu první píseň zapěl nám v zápětí po hřimající hymně Slováka Kollára prvorozený skřivan našich dosud tuhých brázd, zapěl nám ji Čelakovský. Přišel z toho zadumaného Jihu našeho, jenž daroval

Dle podobizny J. Bekela, lithografie z r. 1841

LUMÍR

ROČNÍK XXVII.

1. DUBNA 1899.

* ČÍSLO 20. *

F. X. ŠALDA:

NÁŠ NEJSTARŠÍ UMĚLEC.

NĚKOLIK POZNÁMEK
O FR. LAD. ČELAKOVSKÉM.

Pamatuji se dobře, jak etiketováni stereotypně naši staří professoři a literární biografové a historikové Fr. Lad. Čelakovského. Náš klassik. Tu charakteristiku četli jste v příruční knížce školní i v těch několika hubených člancích ve starých revuách a literárních listech, jež napsali jiní professoři, aspiranti koruny literárního dějepisectví.

Náš klassik. Úměrný, lahodný, libozvučný, krasocitný, bohu, světu i sobě stejnoměrně a náležitě oddaný, se vším vyrovnaný, kouzlem antické formy a křtem křesťanského cítění posvěcený básník-mudrc. Šťastný člověk, který dovedl to vzácné umění, jak být práv sobě i světu, subjektu i objektu a všechno sharmonisovat v řád a lad.

Z této definice, kterou jsem slyšel a četl v různých variacích a která šplouchala mi kolem vědomí jako monotonní dřímotná hudba žvatlavého potůčku aesthetické prostoduchosti, padala na mne vždycky hrůza. Celá ta definice byla tak lhostejnický harmonická a harmonicky lhostejná, tak neutrálně prostřednická a průměrně mdlá, tak šedivě kornatá a výmluvně nicotná, že mi zošklivila jednu chvíli důkladně i básníka, který nesl všechny ty žvatlavé pitvorné papoušky glossatorů, kritiků a biografů na své pleci. Teprve později jsem pochopil, že nemůže vlastně za tu parazitní havěť, která z něho tyje, a začal jsem se vmýšlet v jeho bytost.

Jedno je jisto: Čelakovský nebyl, není i nebude nikdy miláčkem mládeže, žen a mladých mužů. Všechno obdiv z těchto kruhů je a musí být dělaný, naučený, uměle vypěstovaný školskou trainází. Čelakovský nemůže odpovídat celou psychickou svou strukturou, celou uměleckou kvalitou těmto pólům cítění a chápání: on není ničím méně než básníkem, elementárním, spontánním lyrikem, jehož dílo je přirozenou a skoro

neuvědomělou expansí jeho pružného, vznícenného, kypícího, hravého a nervového bohatství představ a citů. Nemá nic z toho, co měli v tak vysokém stupni Heine nebo Musset, jichž jedna část (ta právě populární) je sama nonchalance, plnost a rozliti sebe, nezodpovědnost a podmanivost elementárnosti skoro přírodní. Ne, Čelakovský je Intellekt a skoro výlučně Intellekt. I kde zpívá píseň, tu sladkou a lehkou věc bez praetense a tendence, nevědomou a utonulou v sobě, nezpívá ji za sebe a pro sebe, nýbrž jako číslo své anthologie, ukázkou genu, doklad aesthetický nebo folkloristický: nestojí k ní v poměru spontánní naivity, nýbrž právě reflektivně objektivnosti.

Přečtěte si jen úvod k jeho Ohlasu českých písní. Tam to stojí tak jasně, že všechna mylka je vyloučena. Co reflexí a spekulací je tu, jak chytit tu nesnadnou naivitu, jak obratně a lehce kombinovat, tak obratně a lehce, aby to dopadlo co nejpravděpodobněji, aby se to přiblížilo co nejvíce skutečnosti, přírodě! Básník cítí tu docela jasně ten rozpor mezi svojí reflexí a bezvědomou naivitou lidové tvorby, ví docela jasně, že podniká něco umělého a vlastně vědeckého, sběratelského, dokumentárního. Nezpívá za sebe, má vyloučit všechno subjektivní a má se jen snažit vniknout co nejvíce do svých předloh, assimilovat si je, přerodit a rekonstruovat je z jiných látek.

Tak nedíval se jistě na poesii žádný elementární lyrik. Myslím, že názor Čelakovského tu je eminentně historický a nanejvýš charakteristický pro starší dobu našeho rozvoje. Je vlastní té celé periodě. Nic se nepodnikalo spontánně, samoučelně, všude proráží snaha, tendence, utilitarismus: vyplnit ty a ty mezery, naplnit ty a ty rubriky neobsazené posud v národních přihradách, zorganizovat obor posud nepovšimnutý. Tak se

stávali u nás lidé básníky; bylo třeba v literatuře ukázek a příkladů těch nebo oněch literárních druhů. Stanovisko podstatně sběratelské. A to doznívá ještě z předmluvy Čelakovského k českému ohlasu. »Toť mu buď stále na paměti, že nepěje on sám... ale že v rozličné proměňuje se líce, z kteréžto tváří rozmanitostí teprv onen souzvuk vyniká, bez něhož ohlas přestává býti ohlasem«.

Taková je genesis obou Ohlasů. Tak nemohl tvořit básník, tak pracovat dovedl jen umělec. A tím byl Čelakovský jako nikdo před ním. Ohlasy jsou dílem psychologické intuice, jemného prolnutí všech znaků, charakteru, formy a stylu, veliké přesné kritické analýsy lidové poesie ruské a české a pak neméně jemné a šťastné analogické kombinace. Práce Čelakovského nebyla tu v podstatě jiná než práce Flauberta, jenž z archaeologických trospek v museích kombinoval si svoje vysněné-konstruované Karthago. Umělecká práce pod přísným dozorem vědy. Obraznost uvedená v metodu velikou dressurou. Obraznost s přesností a spolehlivostí poznání a rozboru.

Práce Čelakovského je v tom chycení stylu, autentické marky, charakteristického postupu a spádu citu a nálady, celého toho psychologického vzduchu, který je prostě autentický, jak jen může být autentickou umělecká obdoba. To dovedl, to mohl zmocit jen veliký umělec, oddaný, pružný, hedvábnými nitkovými tykadly vyzbrojený, zázračně sensitivní duch, který cítil kouzlo stylu a jeho charakter do posledního nervového zvlnění. Podat v takovém reliéfu ruský charakter, tak širokými liniemi a hlubokými obzory, tak balvanovitě mohutně a takovým pokojným tokem — to předpokládá velikou obraznost a právě stilovou obraznost a je na konci dvacátých let, v době šroubované udýchanosti a titěrné pittoreskosti, veliký čin umělecké kultury. Čtete si jen paralelu mezi duchem české a ruské poesie, mezi českým stylem a ruským v předmluvě k českému Ohlasu. »Jiné vzory měl básník před očima tuto, a docela jiné tam; s jiným zde, a s jiným tamto zápasil živlem, tak sice, že zpěv ruský a český téměř za dvě stěžejní strany neb protivy národní poesie slovanské vůbec považovati se může, což hlavně v tom svůj základ má, že onen jest nejvíc epické, náš ale lyrické povahy, onen jest více rozjímavý, buď cit pomocí obrazů a dějů, a v širší i vyšší zasáhaje prostranství, tento zas jest prchavější, hravější, cit prostě pronášející, předmětů, a to nejbližších, jen lehce se dotýkající, a tudy v mezích mnohem užších se pohybující. Čítání písní ruských (tak mně aspoň vždy se vidí) podobá se procházce hlubokými hvozdy, mezi hustým, vysokým stromovím, vedle potvorně rozmetaných skal, hučících řek a jezer; bavení se zas písněmi českými procházce širým polem a lukami, kde oko toliko s nízkým křovím

neb utěšenými hájky se potkává, a sluch chřestem potůčkův aneb skríváním švitořením bývá zaměstnáván.« Tak rozumět stylu, tak ho cítit — to předpokládá duši uměleckou a více: kulturu uměleckou, jaké nemáme u nás před Čelakovským. Ty obrazy vypadají dnes snad trochu vybledle a staromódně — ale to je osud každého obrazu a nesmí nás mýlit. Musí se najít právě ten zorný úhel, z něhož je potřebí je nazírat. V něm dostanou pak pravou dobovou vůni, oblijí se zvláštním kouzlem stesku a melancholie, a nazírány takto stilově vyzářují zase všecku suggestci, která z nich zdánlivě sprchla. Ve své době byly náladovou a stilovou vůni napojeny, a hlavní pro nás: nesou v sobě tolik umělecké distinkce a přesnosti, jsou tak ostře a čistě ryty jako do kamene! Mluví tak jasnou řečí o umělectví svého tvůrce, o tom umělectví, jež je podmíněno předem a nejprve jasnou analýsou, ostrou kritickou distinkcí.

Nevím, kolik dal Čelakovský do svých ohlasů ze svého obsahově, ale myslím, že to je hlavně umění jasného oka, jasně postřehujícího, přesně zachycujícího oka, jež dovedlo vidět tak charakteristicky lidi, hlavy a tváře. Ty typické, v pevných a nezapomenutelných posách chycené figury v českém Ohlasu jsou, tuším, i invencí jeho a v nich je tolik čistého pozorování a krásné jasně ryby, že je dobře odůvodněn titulus prvního realisty, který byl Čelakovskému přiložen.

Umělec: stále vnucuje se mi tento refrain, ať myslím o kterékoli stránce činnosti Čelakovského.

Jak on znal dobře, třeba ne všestranně a úplně ženul. A jak věrně, střízlivě, poctivě ji kreslil! Zase vlastnost, která svědčí jeho umělectví. Básníci znávají obyčejně jen její schéma nebo ideál, abstraktní allegorii nebo jeden určitý individuální ráz. Kolik dívek a žen prochází verši Čelakovského! A jak jsou reálné, odlišné, pravdivé, ať žertovné, ať nývé — jak plně a klidně jsou kresleny. Zde je opravdu šťastným zákem Goethovým, kterého tolik miloval a který svojí jasnou plastičností a harmonickým aestheticismem mu musil tolik odpovídat! Kollár zná sice erotický pathos a exaltaci velikého citu — ale také kolik bombastu a rhetorického poseurství proběhne s ním! Mácha zná osudovou, chorobnou upíří vášeň a dovede ji podmalovat pekelnou, grandiosní tmou — Čelakovský je nekonečně sušší a střízlivější, šedivější a — nedůvěřivější a přece, třeba není z rodu hlubších psychologů-erotiků, jen svým poctivým bystrým pozorovatelským okem vykrojuje nám správně v plném denním světle několik milých ženských profilů. Znám ovšem jen střední průměrné polohy, ale je v nich opravdu doma. V době sentimentálního byzantinismu nebál se kreslit ženu vtipnou, bystrou, zdravou a všední — nenakreslil z ní ani všecko,

ani snad podstatné, ale neskreslil také nic, a v tom je také zásluha.

A jeho epigrammy, jaký ve své době triumf umění! Kolik intelektu, kolik kritické bystrosti a jemnosti bylo třeba, aby básník ovládl jazyk dosti těžký dosud a vybil z něho tu lehkou oceľovou přesnost, ty pointy na ostří nože vyhnané, tu brilliantní fleuretovou hru, všechno, co je neprominutelnou podmínkou tohoto genu!

A zajímavá a nepovšimnutá dnes nebo nepochopená okolnost: tento umělec měl také svoje úskalí, svoje srázné tesy, jež neslehl a na nichž se ztroskotal. Měl je, jako je měli jiní větší umělci před ním, které zavedla křehkost látky a blud obraznosti, kteří místo umění dopracovali se na konec umělosti a manýry, místo života jen byzantinismu, scholastiky a abstraktního formalismu. Kdo zná psychologii tvorby ducha-umělce, ví, že takový éche, takové ztroskotání je připraveno a podmíněno celým jeho duševním habitem a že bývá pro jeho charakteristiku nejzajímavější a nejplodnější. Tragické světlo lije se odtud do všech temných koutů jeho bytosti a vyzdvihuje je ve svém přílivu.

Po tom zase poznáváme Čelakovského, jak byl v jádře umělec a více: aesthét, třeba znělo to slovo mnohým hypermoderně a cize v jeho době. Neboť jen umělcům, věřícím příliš ve svůj intelekt a ve svoji vůli, v programovost tvorby slovem, může se stát tento pro literárního kritika tak významný pád s hradby příliš vysoko vztyčené. Jen umělcům může se stát, že — přebrousí, přemělkují. A to se stalo Čelakovskému v Růži stolisté, práci, které je dnes špatně rozuměno, která se vykládá jen jako jakýsi více méně náhodný a vedlejší úpadek jeho tvorby. Ne — je zákonný, podstatný a osudný pro Čelakovského. A po druhé: není to jen úpadek, je to také vyvrcholení jeho tvorby, nejcharakterističtější klíč k jeho literárnímu a psychickému jádru.

Plán knihy je přímo středověce scholastický a abstraktní a vidím také docela dobře, že je to nejumělejší a nejformovější kniha Čelakovského a jak často místo umění podává byzantinismus umělosti a formovou manýru. Ale také jak eminentně umělecky je celý program: podat v takové do krajnosti harmonické a se symbolickým tajem složené knížce celý svůj názor o světě, bohu, člověku, společnosti... ani na tu filologii nezapomínajíc. Je to taková filosofická konfesse

uzrálého člověka a přehled celého lidského babelu. A filosofie? Jaká je ta filosofie Stolistiky? Myslím, že je docela patrné, jak je to podstatně aesthetism, co mluví z knihy. Krása, lad, harmonie, usmíření protiv, vyšší synthese... to je stálý refrén knihy. Skutečně: dokonalý katechismus radostného, důvěřivého aesthetismu.

A jak je zajímavé všimnout si psychické životní půdy, z níž vznikla Stolistka! V době duševních útrap a pokoření, v čase vnitřní sklěčnosti. A přece, jaký přímo optimistický, idealistický, spiritualistický tenor třese se v základe celých knihy! Jaký umělý svět stvořil si to básník a jak utkal se do něho jako do svatyně Abstrakce a Symbolu ze vši tmy, bdy, malosti a reality skutečného života a světa! Zde máte tu objektivitu uměleckou demonstrovánu tak plně a názorně. Jak málo přešlo ze subjektivního pohnutého, zakaleného života básníkovy do té knihy. Jak se dovedl abstrahovat ode vši subjektivity — docela po předpisu Flaubertově. Jak racionální, neromantický, nesentimentální plán a pojetí té básně!

Alc, bohužel, není všechno umění v Růži stolisté. Je tam mnoho umělosti, od rytmu počínaje až po ryze abstraktní a didaktickou notu největší části knihy. Ale také několik čísel (a ne snad ani čísel, ale strof, abychom byli přesni), která jsou sama harmonie a sama eurhythmie, v nichž nejdále byl veden kult stylu a formy ve své době, v nichž slova mají zvláštní nehmotnou, duchovou, destillovanou lehkost a podivné, neprodyšné přímo prolnutí s myšlénkou a thematem té které básně. Opravdové kusy z brevíře prvního aesthéta u nás.

Konec konců: ztroskotané umění, ale přece umění. A dnes, kdy tuším Ohlasy začínají příliš zastíňovat Růži, je vhodno upozornit, že mezi nimi a Stolistikou není zásadné pojmové propasti. »Růže« je jen důsledek (neupírám, že v celé řadě čísel scestný důsledek) téhož umění a umělectví, jehož projevy jsou Ohlasy. Růže jako celek nebude nikdy populární, není vůbec pro širší obecnost. Žádá tak trochu kasty a církve — aesthétů. Ale na literárního psychologa bude působit vždy zvláštním dojmem poloteskným, polokuriosním — dojmem, jakým působivají jen významné literární dokumenty.

(Jasný krasocitný a puristický Čelakovský odpusť mi ta barbarská slova i pojem, jehož by se zděsil. Ale není před nimi vyhnutí!)

